



«Η Ελλάδα είναι σαν μια πόρτα που την περνάς για να φτάσεις στην Ευρώπη»

Κατανοώντας την Αφγανική μετανάστευση στην Ελλάδα

Παραδοτέο 7.1.

Μελέτη Περίπτωσης: Μεταναστευτικό Σύστημα 3 (Αφγανιστάν)



Copyright © 2015

HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN AND FOREIGN POLICY (ELIAMEP)

49, Vas.Sofias Avenue, 106 76 Athens, Greece

Tel.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114, e-mail: eliamep@eliamep.gr

url: www.eliamep.gr

All rights reserved

«Η Ελλάδα είναι σαν μια πόρτα που την περνάς για να φτάσεις στην Ευρώπη» Κατανόωντας την Αφγανική μετανάστευση στην Ελλάδα

Δρ. Αγγελική Δημητριάδη

Παραδοτέο 7.1.

Μελέτη Περίπτωσης: Μεταναστευτικό Σύστημα 3 (Αφγανιστάν)

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Πίνακας Περιεχομένων

1. Εισαγωγή.....	4
1.1 Μεθοδολογική προσέγγιση και ερευνητικό δείγμα.....	5
2. Προσδοκίες για μετανάστευση.....	8
2.1 Εγκαταλείποντας την πατρίδα.....	9
2.2 Δυνατότητα (carability) για μετανάστευση.....	12
3. Επιλέγοντας προορισμό.....	15
4. Σε επαφή με το σύνορο: παρατυπία και κίνδυνοι του ταξιδιού.....	19
5. Καθ' οδόν προς την Ευρώπη: Ο ρόλος της Τουρκίας στο μεταναστευτικό σχέδιο 23	
5.1 Οι Αφγανοί της Τουρκίας.....	23
5.2 Εν αναμονή.....	25
6. Αφιξη στην Ελλάδα: διέλευση στην ΕΕ.....	27
6.1 Αφγανική μετανάστευση στην Ελλάδα.....	27
6.2 Η εμπειρία της Ελλάδας.....	28
6.3 Σε διέλευση.....	29
6.4 Κράτηση και επιστροφή.....	32
7. Συμπεράσματα: φορείς, πολιτικές και παράγοντες που διαμορφώνουν την αφγανική μετανάστευση.....	37
8. Βιβλιογραφία.....	40
9. Παράρτημα I- Οργανισμοί που αναφέρονται στη μελέτη.....	43
10. Παράρτημα II- Χάρτης Διαδρομών.....	44

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα είναι ένα κρίσιμο μονοπάτι εισόδου για τους μετανάστες, που διέρχονται από την Ασία και την Αφρική. Το 2011, η χώρα κατέγραψε περίπου το 90% του συνόλου των παράτυπων συλλήψεων στην Ευρώπη (FRA 2011). Τα Ελληνοτουρκικά θαλάσσια σύνορα αρχικώς (2004-2009) και στη συνέχεια τα χερσαία σύνορα (2009-2012) δέχθηκαν το κύριο όγκο των αφίξεων. Οι κύριες εθνικότητες, έως το 2004, ήταν οι Αλβανοί και οι Αφγανοί ακολουθούμενοι από Πακιστανούς, Κούρδους, Σομαλούς και πρόσφατα Σύρους. Παρά τις πολιτικές αποτροπής, τη φρούρηση των συνόρων και γενικότερα τη δυσκολία πρόσβασης στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, οι ροές μειώθηκαν μόνον προσωρινά και αυξήθηκαν ξανά μετά το 2012, σε μεγάλο βαθμό λόγω των εσωτερικών συγκρούσεων στη Συρία.

Από το 2012 τα θαλάσσια σύνορα βρέθηκαν ξανά στο επίκεντρο των αφίξεων. Η πλειοψηφία των νεοαφιχθέντων είναι Σύροι, οι Αφγανοί όμως εξακολουθούν να έχουν σημαντική παρουσία στα πλοία, που μεταφέρουν μετανάστες, όπως και οι Σομαλοί και οι μετανάστες από την Ερυθραία. Αν και οι αριθμοί, όπως θα παρουσιάσουμε παρακάτω, έχουν μειωθεί, εντούτοις οι Αφγανοί παραμένουν η τρίτη εθνικότητα, όσον αφορά στις συλλήψεις στην Ελλάδα¹. Οι διαδρομές τους μπορεί να προσαρμόστηκαν στις συνοριακές πολιτικές, αλλά οι προορισμοί τους παραμένουν τα κράτη μέλη της ΕΕ καθιστώντας την κατανόηση των κινήτρων, τα μεταναστευτικά μονοπάτια και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων κρίσιμα στοιχεία για το σχεδιασμό των πολιτικών.

Πώς οι πολιτικές ελέγχου επηρεάζουν τα σχέδια και τις ενέργειες των μελλοντικών (και των υπάρχοντων) μεταναστών; Και γιατί ορισμένες πολιτικές είναι πιο επιτυχημένες από άλλες; Αυτά είναι και τα κεντρικά ζητήματα, που εξετάζονται από το ερευνητικό πρόγραμμα IRMA (Η Διακυβέρνηση της Μη Νόμιμης Μετανάστευσης: Κράτη, Δρώντες και Μεσάζοντες), και στα οποία η παρούσα μελέτη επιχειρεί να απαντήσει. Σκιαγραφώντας τους **παράγοντες**, τους **φορείς** και τις **πολιτικές** ευελπιστούμε να αποκτήσουμε μια καλύτερη κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτικών και των αποδεκτών τους, στη συγκεκριμένη περίπτωση των Αφγανών παράτυπων μεταναστών.

Τα βασικά ζητήματα στα οποία δίνει έμφαση η παρούσα ανάλυση² αφορούν στο άσυλο, ως κύριο λόγο για τη μετανάστευση, και στη σημασία του κεφαλαίου, ως κύριας παραμέτρου για την επιτυχή μετανάστευση. Ο διακινητής, όπως επισημαίνεται σε όλες τις συνεντεύξεις, είναι ο βασικός δρών, που κατέχει πολλαπλούς ρόλους: από παράγοντας διευκόλυνσης της κινητικότητας έως πηγή πληροφοριών ή παράγοντας ανατροπής των μεταναστευτικών σχεδιασμών. Εξετάστηκαν, επίσης, η επιλογή του προορισμού και οι περιορισμένες πληροφορίες, που οι μετανάστες στην πραγματικότητα έχουν, όπως επίσης ο ρόλος της Τουρκίας, τόσο ως κόμβου συλλογής πληροφοριών, όσο, κυρίως, συλλογής χρημάτων, προκειμένου να συνεχίσουν το ταξίδι. Το πέρασμα των συνόρων, τόσο κατά την είσοδο όσο και κατά την έξοδο, εξετάστηκαν σε σχέση με τις πολιτικές στην Ελλάδα και ειδικότερα η περιφραγή των συνόρων και η αύξηση της αποτροπής της εισόδου. Τέλος, το κείμενο αναδεικνύει το θέμα της κράτησης, ως βασικής πολιτικής κατά την περίοδο σύνταξης του κειμένου, που φαίνεται να

¹ Οι Σύροι κατατάσσονταν πρώτοι το 2014, ακολουθούμενοι από τους Αλβανούς. Οι Αφγανοί ήταν τρίτοι σε συλλήψεις.

² Το έργο και κατ' επέκταση τα αποτελέσματα του δεν θα είχαν πραγματοποιηθεί χωρίς την προθυμία των μεταναστών να με εμπιστευθούν τις προσωπικές τους ιστορίες, χωρίς τους διερμηνείς που βοήθησαν στην επαφή με τις κοινότητες και τους οργανισμούς που προσέφεραν ασφαλές περιβάλλον για τις συνεντεύξεις, καθώς επίσης και έναν πλούτο πληροφοριών. Είμαι υπόχρεη σε όλους για τη συμμετοχή και τη βοήθειά τους. Τέλος, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί η συνεχής βοήθεια της Ελληνικής Αστυνομίας και της ομάδας του τμήματος Αλλοδαπών, που παραχώρησαν επανειλημμένως άδεια στο προαναχωρησιακό κέντρο στην Αμυγδαλέζα και με προθυμία παρέιχαν τα στοιχεία που ζητήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του έργου.

επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τόσο τη μεταναστευτική διαδρομή, αλλά και την απόφαση των Αφγανών να φύγουν από την Ελλάδα, είτε μέσω διέλευσης (όπου είναι δυνατόν) προς άλλες χώρες ή και μέσω επιστροφής στο Αφγανιστάν.

Επομένως, θα επιδιώξουμε να εξετάσουμε την αφγανική μετανάστευση στην Ελλάδα σύμφωνα με τα κύρια ζητήματα του έργου IRMA, επιχειρώντας να αναλύσουμε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων των Αφγανών μεταναστών, από την απόφασή τους να μεταναστεύσουν έως την επιλογή του προορισμού, αλλά και το ίδιο το ταξίδι. Η ανάλυση ακολουθεί μια σχεδόν χρονολογική πορεία, ευθυγραμμισμένη με τον λόγο του μετανάστη.

1.1 Μεθοδολογική προσέγγιση και ερευνητικό δείγμα

Η βιβλιογραφία για τη μετανάστευση, για τις μεταναστευτικές διαδικασίες και τη βιομηχανία της μετανάστευσης είναι τεράστια (βλ. Kritz et al. 1992, Richmond 1988, Faist 2000, Massey et al. 1993, Singer & Massey 1998, Castles & Miller 2003, Bakewell, 2010) και φαίνεται ότι υπάρχει μια τάση να γίνεται διάκριση στο αντικείμενο της έρευνας ανάμεσα είτε σε «εθελοντικούς» ή «αναγκαστικούς» μετανάστες, πρόσφυγες ή οικονομικούς μετανάστες. Για εκείνους, που αναγκάστηκαν να φύγουν λόγω παρατεταμένων συγκρούσεων ή διώξεων η θεωρία της μετανάστευσης παραμερίζεται ή όπως σημειώνει ο Bakewell «*μπορεί να προσπαθούμε να διερευνήσουμε τους πολιτικούς, οικονομικούς ή κοινωνικούς παράγοντες, που τους εξαναγκάζουν να μετακινηθούν, αλλά δεν χρειάζεται να εξηγήσουμε την άφιξή τους σε σχέση με τις προσωπικές τους επιθυμίες. Στην πραγματικότητα η εξήγηση πέραν του δέοντος και η απόδοση προσωπικών κινήτρων σε αυτούς τους ανθρώπους θεωρείται ότι υπονομεύει τη διεκδίκησή τους για προσφυγικό καθεστώς*» (2010:1690).

Υπάρχουν πολλά θεωρητικά πλαίσια, στα οποία μπορούμε να τοποθετήσουμε τη μετανάστευση στην προσπάθειά μας να την κατανοήσουμε. Οι περισσότερες προσεγγίσεις ανάλυσης εστιάζουν είτε στην κυριαρχία των διαρθρωτικών περιορισμών ή στο ρόλο του ατόμου. Η μετά-στρουκτουραλιστική προσέγγιση, κυρίαρχη έως σήμερα, που αξιοποιείται σε αυτή την έρευνα, επιδιώκει μια ισορροπία, αναγνωρίζοντας ότι η μετανάστευση είναι μια δυναμική διαδικασία (Bakewell, 2010, Castles, De Haas, & Miller, 2014), κατά την οποία οι μετανάστες δεν είναι θύματα των δομών στις οποίες είναι ενσωματωμένοι, αλλά μερικοί έχουν την ευκαιρία να διατηρούν τον έλεγχο της κινητικότητάς τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στη πραγματικότητα, ένας σημαντικός αριθμός του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει τη δυνατότητα να μετακινηθεί (Hyndman, 2012, Massey, 1993). Έτσι προκύπτει μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στις πολιτικές, που διέπουν τη μετανάστευση, τις δυνατότητες των μεταναστών και τις επιθυμίες, που διαμορφώνουν και οικοδομούν τα μεταναστευτικά μονοπάτια, τις ροές και τις μεταναστευτικές κατηγορίες. Ένα παράδειγμα αυτού αποτελούν οι μεικτές μεταναστευτικές ροές.

Οι μεικτές μεταναστευτικές ροές μας υπενθυμίζουν ότι η μετανάστευση δεν είναι ούτε γραμμική, ούτε ξεκάθαρη, που είναι και η περίπτωση των Αφγανών. Τα κίνητρα είναι συχνά μεικτά. Η μετανάστευση είναι μια ρευστή διαδικασία, σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ πολλών στοιχείων συμπεριλαμβανομένου του μεμονωμένου ατόμου, αλλά και ενός συνόλου διαδικασιών και δομών. Αναγνωρίζοντας αυτό, στην ανάλυσή του για την αλληλεπίδραση δομής-ατόμου, ο Bakewell (2010) επισημαίνει ένα κρίσιμο σημείο: **οι πολιτικές και τα νομικά πλαίσια επηρεάζουν τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε και ανταποκρινόμαστε στις κατηγορίες των μεταναστών που κατασκευάζουμε**. Το πώς ερμηνεύουμε και κατανοούμε τη μετανάστευση διαμορφώνει στη συνέχεια και το πώς ανταποκρινόμαστε απέναντι στους μετανάστες. Αυτοί, με τη σειρά τους, ανταποκρίνονται στο πώς τους κατηγοριοποιούμε και κατά συνέπεια στο πώς τους προσεγγίζουμε.

Κατά τη διαμόρφωση και την πραγμάτωση των σχεδίων τους οι μετανάστες αλληλεπιδρούν με κρατικούς φορείς και πολιτικές (των χωρών προορισμού ή διέλευσης), καθώς και με μη κρατικούς, τοπικούς ή διακρατικούς φορείς (ΜΚΟ, Διεθνείς Οργανισμούς, δίκτυα διακινητών, εργοδότες). Ως εκ τούτου οι συνεντεύξεις προσπάθησαν να ρίξουν φως στο πως οι μετανάστες σχεδιάζουν, αλλά και αλλάζουν τα σχέδιά τους και τις στρατηγικές τους για τη μετανάστευση σε χώρες προορισμού και ποιοι φορείς και με ποιον τρόπο επηρέασαν τη λήψη των αποφάσεών τους και τις ενέργειές τους (ιδίως όσον αφορά στην ανταλλαγή πληροφοριών και στην οργάνωση του ταξιδιού).

Συνολικά έγιναν **53 συνεντεύξεις** στην Ελλάδα και την Τουρκία, η πλειοψηφία με τη βοήθεια διερμηνέα³. Οι συνεντεύξεις στην Τουρκία, διενεργήθηκαν κυρίως στα σπίτια των συμμετεχόντων. Στην Ελλάδα η πρόσβαση ήταν δυσκολότερη και προβληματική. Η επιχείρηση ΞΕΝΙΟΣ ΔΙΑΣ⁴ και η συστηματική σύλληψη και κράτηση των παράτυπων Αφγανών είχε προκαλέσει φόβο σε όσους βρίσκονταν στα αστικά κέντρα. Όσοι είχαν καταφέρει να ξεφύγουν από τον εντοπισμό της αστυνομίας, φοβόντουσαν μήπως συλληφθούν και αρνούνταν να κυκλοφορήσουν δημόσια καθιστώντας την προσέγγισή τους ιδιαίτερα δύσκολη. Οι συνεντεύξεις στην Αθήνα έλαβαν χώρα κυρίως σε γραφεία οργανώσεων, που ευγενικά μας φιλοξένησαν για να προσφέρουν ένα πιο ασφαλές περιβάλλον στους συμμετέχοντες. Επιπλέον ένας αριθμός συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε στο προ-αναχωρησιακό κέντρο κράτησης της Αμυδαλέζας, που φιλοξενούσε ένα σημαντικό ποσοστό Αφγανών. Η άδεια δινόταν πάντα από την Ελληνική Αστυνομία και οι συνεντεύξεις διεξήγοντο πάντα με ένα διερμηνέα, που δεν εργαζόταν (ή συνεργαζόταν) με την Αστυνομία και το Κέντρο Κράτησης για την εξασφάλιση του απορρήτου των δεδομένων.

Συνολικά η ομάδα στόχος αποτελείτο από τρεις κατηγορίες:

- Αυτούς, που είχαν αφιχθεί πρόσφατα ή ζούσαν στην Ελλάδα παράτυπα. Συνολικά έγιναν 30 συνεντεύξεις (25 στην Αθήνα και 5 στην Πάρο, όπου ζούσε μια μικρή κοινότητα Αφγανών).
- Όσους συμμετείχαν στο Πρόγραμμα Εθελοντικής Επιστροφής του ΔΟΜ και ήταν έτοιμοι να επιστραφούν στο Αφγανιστάν (11 συνολικά συνεντεύξεις, από τις οποίες μόνο μία διενεργήθηκε στα γραφεία του ΔΟΜ στην Αθήνα και οι υπόλοιπες στο Κέντρο Κράτησης της Αμυδαλέζας) και,
- Μετανάστες σε διέλευση, που περίμεναν στην Τουρκία για να περάσουν στην Ελλάδα (12 ατομικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης).

Οι συμμετέχοντες διαφοροποιούνταν ως προς το φύλο, την ηλικία και ακόμη τη χώρα προέλευσης. Η συντριπτική πλειοψηφία ήταν **άνδρες ανύπανδροι**. Περίπου 18 ή ήταν παντρεμένοι με παιδιά ή πρόσφατα χηρέυσαντες με παιδιά. Μια αξιοσημείωτη αλλαγή των τελευταίων τριών χρόνων, η οποία επιβεβαιώθηκε από το δείγμα, είναι η αύξηση των αφίξεων οικογενειών κατά κύριο λόγο από το Αφγανιστάν και το Ιράν, καθώς και μελών της αφγανικής μεσαίας τάξης, που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της παρουσίας ξένων στρατευμάτων στη χώρα. Οι προδιαγραφές διαβίωσης στο Αφγανιστάν, η έλλειψη απασχόλησης και η αβεβαιότητα, αλλά και η αλλαγή στάσης απέναντι στους Αφγανούς στις γειτονικές χώρες υποδοχής είχε ως αποτέλεσμα τη μετανάστευση επαγγελματιών και οικογενειών προς την Ευρώπη. Οι γυναίκες συνήθως δεν μεταναστεύουν μόνες τους, αν και έχουν καταγραφεί περιπτώσεις γυναικών, που διέρχονται από την Ελλάδα συνοδευόμενες από τα παιδιά τους. Μόνον **πέντε γυναίκες** έδωσαν συνεντεύξεις για αυτή τη μελέτη. Από αυτές δυο συνοδεύονταν

³ Έγινε απομαγνητοφώνηση και επεξεργασία όλων των συνεντεύξεων, και στη συνέχεια αναλύθηκαν μέσω του λογισμικού MAXQDA. Για τους συνεντευξιαζόμενους χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα.

⁴ Η ίδια η επιχείρηση δεν κατέληξε σε μεγάλο αριθμό κρατήσεων Αφγανών παράτυπων μεταναστών. Για παράδειγμα από τον Αύγουστο έως τα μέσα Φεβρουαρίου του 2013 (15/02/2013) μόνον 252 Αφγανοί βρίσκονταν υπό κράτηση στο πλαίσιο του Ξένιου Δία, σύμφωνα με τα στοιχεία, που παρείχε η Ελληνική Αστυνομία.

από τους συζύγους τους, μια ήταν μόνη και δυο ήταν χήρες. Ένας μόνον συνεντευξιαζόμενος ήταν ασυνόδευτος ανήλικος ηλικίας 16 ετών⁵. Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων ανήκε στην ηλικιακή ομάδα 17 – 25 ετών, πράγμα που σημαίνει ότι το δείγμα της παρούσας μελέτης αντιστοιχεί σε ένα αρκετά νεανικό πληθυσμό.

Στις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα, η εργασιακή απασχόληση σπάνια αναφέρεται. Εκείνοι, που βρίσκονταν σε εγκαταστάσεις κράτησης δεν μπορούσαν να εργαστούν και πολλοί δεν είχαν την ευκαιρία να εργαστούν και πριν τη σύλλησή τους. Σε αυτούς, που ήταν ελεύθεροι και ιδιαίτερα σε όσους είχαν αφιχθεί πρόσφατα, η εργασία δεν ήταν επιλογή λόγω των υψηλών ποσοστών ανεργίας, ακόμη και στην άτυπη αγορά, αλλά και λόγω του φόβου μήπως ελεγχθούν τυχαία από την αστυνομία. Έτσι η εργασιακή απασχόληση εξετάζεται ως κινητήριο παράγοντας για τη μετανάστευση, αλλά σπάνια χαρακτηρίζει την εμπειρία της παραμονής στην Ελλάδα.

Σχεδόν το 80% του δείγματος είχαν μεταναστεύσει απ' ευθείας από το Αφγανιστάν, με το υπόλοιπο 20% να έχει φθάσει από το Ιράν (με δυο εξαιρέσεις από το Πακιστάν). Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον εύρημα, ιδίως το υψηλό ποσοστό μεταναστών που προέρχονται απευθείας από το Αφγανιστάν και δευτερευόντως από το Ιράν. Η Ελλάδα αποτελούσε στο παρελθόν αποδέκτη των Αφγανών από το Πακιστάν και το Ιράν, είτε δεύτερης γενιάς προσφύγων ή μεταναστών σε δεύτερη μετακίνηση (για την ανάλυση της μετανάστευσης σ' αυτές τις χώρες βλ. Δημητριάδη, 2013). Και οι δυο χώρες μετέβαλαν σημαντικά την πολιτική φιλοξενία τους προς τους Αφγανούς τη τελευταία δεκαετία ωθώντας τους σε προγράμματα επιστροφής συνοδευόμενα από πολιτικές αποκλεισμού. Ανίκανοι να κατέχουν περιουσία, να φοιτούν σε σχολεία, να βρουν εργασία, αντιμετώπι με απέλαση (συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων δεύτερης γενιάς) φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και ρατσισμό, ιδίως στο Ιράν, πολλοί Αφγανοί ξεκίνησαν το μεγάλο ταξίδι αναζήτησης νέων πατριδών. Ωστόσο τα ευρήματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν ότι υπάρχει ένα νέο ρεύμα μετανάστευσης απευθείας από το Αφγανιστάν προς την Ελλάδα και την Ευρώπη.

⁵ Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αποτελούν μια σημαντική ομάδα, που δεν αντιπροσωπεύεται στο παρόν ερευνητικό δείγμα. Δεν υπάρχει καταγεγραμμένος συνολικός αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα. Ο συνηθέστερος τρόπος καταγραφής είναι μέσω των διαθέσιμων θέσεων στα κέντρα υποδοχής ανηλίκων και στα αιτήματα διαμονής, που κατατίθενται στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ). Μόνον στο δεύτερο τρίμηνο του 2014 καταγράφηκαν 271 Αφγανοί Ασυνόδευτοι Ανήλικοι, που προωθήθηκαν στο ΕΚΚΑ για προσωρινή εγκατάσταση καθώς και 65 μονογονεϊκές οικογένειες αφγανικής προέλευσης.

2. Προσδοκίες για μετανάστευση

Το να μένει κάποιος στάσιμος σε ένα μέρος ή να είναι εν κινήσει μπορεί να συμβεί είτε από ανάγκη, είτε από εξαναγκασμό ή/και από «επιλογή» (Ahmed, Cataneda et al., 2003) και εξαρτάται από συγκεκριμένες δομές εξουσίες που ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν τη μετακίνηση (Cresswell, 1996).

Υπάρχει, ως εκ τούτου, μια θεμελιώδης διαφορά μεταξύ της προσδοκίας για μετανάστευση και της ικανότητας πραγμάτωσής της (Appadurai, 2001, Carling, 2014), ενώ το μεταναστευτικό σχέδιο (de Haas, 2011), όταν πραγματοποιείται, προκύπτει μέσα από την αλληλεπίδραση δομής και ατόμου. Ακριβώς επειδή πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία, η έκβασή της είναι επίσης απρόβλεπτη. Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την κατανόηση της αφγανικής μετανάστευσης, από το σημείο εκκίνησης μέχρι και την (πιθανή) επιστροφή στη χώρα προέλευσης. Οι Αφγανοί επιδεικνύουν αξιοσημείωτη πρωτοβουλία και προσαρμοστικότητα, ιδιαίτερα σημαντικά χαρακτηριστικά στο πλαίσιο της διέλευσης, που ουσιαστικά αφορά σε μια ακαθόριστη σε έκταση και διάρκεια αλληλεπίδραση ανάμεσα στην κινητικότητα και την ακινησία.

Για τους Αφγανούς η απόφαση να μεταναστεύσουν αποτελεί ένα άμεσο προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαρθρωτικών παραγόντων και των ατομικών προσδοκιών. Η ικανότητα να το πράξουν, όπως θα παρουσιάσουμε παρακάτω, είναι ένα διαφορετικό στοιχείο. Οι μετανάστες προτάσσουν ως κύριο λόγο για την αναχώρηση, συνήθως την ανασφάλεια και ως δευτερεύοντες διάφορους λόγους - από οικονομικούς έως κοινωνικούς. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου ότι η μετακίνηση των Αφγανών είναι μέρος της πολιτιστικής τους παράδοσης, όπου «οι πολλαπλών κατευθύνσεων διασυνοριακές μετακινήσεις και ο συνεχής, κυκλικός χαρακτήρας της μετανάστευσης καθιστούν ασαφή τα όρια μεταξύ του «πρόσφυγα» και του «εθελοντικού μετανάστη» (Monsutti 2006: 7, Monsutti, 2007). Για να καταλάβουμε την απόφαση, πρέπει να κατανοήσουμε το **πλαίσιο** εντός του οποίου λαμβάνει χώρα.

Από την εισβολή των σοβιετικών στρατευμάτων, έως τη δημιουργία του Ισλαμικού Εμιράτου του Αφγανιστάν από τους Ταλιμπάν, την παρέμβαση των Συμμαχικών Δυνάμεων ως απάντηση στην 11^η Σεπτεμβρίου του 2001, τη συμφωνία της Βόννης και την πρώτη εκλεγμένη κυβέρνηση, οι Αφγανοί έπρεπε να προσαρμοστούν στις συνεχείς εσωτερικές συγκρούσεις και την οικονομική και πολιτική ανασφάλεια. Η μετανάστευση έχει διαμορφώσει τον οικονομικό και κοινωνικό ιστό της χώρας, όπου η κινητικότητα έγινε μια βασική στρατηγική προς το ζην (Monsutti, 2008).

Μετανάστευση και προσφυγιά (*refugeeism*)⁶ δεν είναι νέες έννοιες για τους Αφγανούς. Για τριάντα χρόνια, είχαν φιλοξενηθεί κυρίως στο Ιράν και το Πακιστάν. Έως το 2001 αντιμετώπιστηκαν

⁶ Πρόκειται για έναν ευρύ όρο, που αφορά τόσο στη διαδικασία όσο και την εμπειρία των προσφύγων. Εδώ ειδικά χρησιμοποιείται σε σχέση με την «κατάσταση του πρόσφυγα»-μια προσέγγιση που προϋποθέτει ότι «οι πρόσφυγες είναι κάτι παραπάνω από μια μικτή κατηγορία ανθρώπων που μοιράζονται ένα συγκεκριμένο νομικό καθεστώς, γίνονται 'μια κουλτούρα', 'μια ταυτότητα', ένας 'κοινωνικός κόσμος' ή 'μια κοινότητα'» (Malkki 1995: 11). Αν και η Malkki είναι ιδιαίτερα επικριτική για μια τέτοια προσέγγιση, που εφαρμόζεται ευρέως στους προσφυγικούς πληθυσμούς, είναι ωστόσο χρήσιμη σε σχέση με τους Αφγανούς, στην κατανόηση του τρόπου που ορίζουν οι ίδιοι το καθεστώς του πρόσφυγα, το οποίο φαίνεται να

αυτομάτως ως πρόσφυγες (*prima facie*), γνωστοί ως *mujaherin* στο Ιράν (θρησκευτικοί μετανάστες) ή στο πλαίσιο του κώδικα *Pashtunwali* στο Πακιστάν, που περιλαμβάνει την προσφορά του ασύλου στους Παστούν (Bialczyk, 2008, Δημητριάδη, 2013α). **Για τριάντα χρόνια, απολάμβαναν ένα ανώτερο καθεστώς στις χώρες υποδοχής**, με πρόσβαση στις παροχές και την δυνατότητα εγκατάστασης, στο πλαίσιο της αναγνώρισής τους ως «προσφύγων». Οι συνθήκες άλλαξαν μετά το 2001, όταν τόσο το Ιράν όσο και το Πακιστάν μετέβαλαν ριζικά τις πολιτικές τους προς τους Αφγανούς⁷. Η εμπειρία, όμως, και η ανάμνηση του παρελθόντος φαίνεται να σχηματοποίησε το πώς αντιλαμβάνονται και κατανοούν το άσυλο και την απαίτησή τους στο ίδιο το καθεστώς του πρόσφυγα, δηλαδή λόγω του ότι είναι Αφγανοί, πολλοί θεωρούν τον εαυτό τους επιλέξιμο για το καθεστώς του πρόσφυγα⁸.

Στην εποχή μετά τους Ταλιμπάν, η διεθνής κοινότητα ξεκίνησε ένα από τα μεγαλύτερα προγράμματα ανασυγκρότησης και το μεγαλύτερο πρόγραμμα επαναπατρισμού προσφύγων στην ιστορία της Ύπατης Αρμοστείας, όταν περισσότερα από πέντε εκατομμύρια Αφγανοί πρόσφυγες επέστρεψαν στο Αφγανιστάν, ως επί το πλείστον από το Πακιστάν και το Ιράν (Kronenfeld, 2008, Monsutti, 2008, Δημητριάδη, 2013α). Εκατομμύρια πρόσφυγες, που επέστρεψαν το 2003-2004, το έπραξαν λόγω της υπόσχεσης για ανάπτυξη και αλλαγή. Εγκαταστάθηκαν κυρίως στην Καμπούλ, όπου σταδιακά ξεπήδησαν ανεπίσημοι οικισμοί, που χτίστηκαν από τους πρώην πρόσφυγες. Οι οικισμοί δεν πληρούσαν τις βασικές προϋποθέσεις, δεδομένου ότι η κυβέρνηση δεν επέτρεπε την παροχή διαρθρωμένης και μακροπρόθεσμης βοήθειας στα στρατόπεδα (π.χ. για την κατασκευή μόνιμων κατοικιών), σε μια προσπάθεια να ενθαρρύνει τους επαναπατριζόμενους να μετεγκατασταθούν στις επαρχίες τους (Δημητριάδη 2013).

Παράλληλα η απουσία ευκαιριών απασχόλησης, στέγασης και η κλιμάκωση των συγκρούσεων σε περιοχές με συνεχή παρουσία των πολεμάρχων και η επιστροφή των Ταλιμπάν από το Πακιστάν είχαν ως αποτέλεσμα την εκ νέου μετανάστευση πολλών επαναπατρισθέντων.

Παρ' όλα αυτά, διεθνικά δίκτυα δημιουργήθηκαν και διατηρήθηκαν στην περιοχή για να ενθαρρύνουν και να διευκολύνουν την κινητικότητα και τη διασυννοριακή κυκλοφορία. Η μετανάστευση είναι ενσωματωμένη στον αφγανικό τρόπο ζωής και μπορεί να είναι μια στρατηγική επιβίωσης για την οικογένεια, μια ατομική απόφαση για οικονομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους, ή ακόμα και ένας τρόπος για να εισέλθουν στην ενηλικίωση (βλ Monsutti, 2008, Stigter & Monsutti, 2005, Monsutti, 2007).

2.1 Εγκαταλείποντας την πατρίδα

Το Αφγανιστάν ήταν το 2012 η πιο σημαντική χώρα προέλευσης ατόμων, που αναζητούσαν άσυλο στις βιομηχανικές χώρες (UNHCR, 2013), ξεπεράστηκαν το 2013 από τους Σύρους. Οι Αφγανοί παρέχουν διαφορετικούς και «συνήθως πολλαπλούς λόγους για την απόφασή τους να μεταναστεύσουν» (Monsutti, 2005: 146), πράγμα που επιβεβαιώθηκε στην παρούσα μελέτη.

(Contd.) _____

είναι ενσωματωμένο στην ταυτότητα της κινητικότητάς τους, ανεξάρτητα από την εγκυρότητα του ισχυρισμού τους (η οποία είναι πολύ συχνά πραγματική).

⁷ Human Rights Watch (2002) CLOSED DOOR POLICY: Afghan Refugees in Pakistan and Iran, 14(2), στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.hrw.org/reports/2002/pakistan/>

⁸ Αυτό επιβεβαιώθηκε στις συζητήσεις με τους πληροφορητές και επαναφέρει το ζήτημα του να είναι κανείς πρόσφυγας, βλ. και σημ.6.

Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Αφγανικής Κοινότητας των Μεταναστών και Προσφύγων στην Ελλάδα υπάρχουν τρεις ομάδες, που βρίσκονται σήμερα σε κίνηση:

1. οι πολιτικοί πρόσφυγες,
2. εκείνοι, που φεύγουν για λόγους ασφαλείας από περιοχές, όπως η Κανταχάρ και είναι κυρίως Χαζάρα⁹ και, τέλος,
3. όσοι εγκαταλείπουν σε αναζήτηση εργασίας.

Στην παρούσα μελέτη, σχεδόν όλοι οι πληροφορητές, αναφέρθηκαν κυρίως στο πολιτικό πλαίσιο ως κύριο λόγο για την έξοδο, στοιχειοθετώντας έτσι αίτημα για το καθεστώς του πρόσφυγα. Οι αναφορές ποικίλλουν από το γενικό στο ειδικό. Οι παραγόμενες ροές από το 2012 ήταν αποτέλεσμα εν μέρει της απόσυρσης των Συμμαχικών Δυνάμεων, που άφησαν πίσω τους μια σταδιακά αναπτυσσόμενη μεσαία τάξη και ένα σημαντικό αριθμό Αφγανών, που συνεργάστηκαν με τη διεθνή κοινότητα και ήταν πλέον σε κίνδυνο αντιπλοίων από τους Ταλιμπάν.

Ο ρόλος των Ταλιμπάν ήταν ένα κοινό θέμα μεταξύ των πληροφορητών. Οι ιστορίες παρουσιάζουν μια χώρα διαποτισμένη από διαφθορά και ανασφάλεια, που επικρατεί ιδιαίτερα σε απομακρυσμένες περιοχές με τους πολέμαρχους και την παρουσία των Ταλιμπάν στα χωριά, καθώς και συνεχή δίωξη εκείνων που σχετίζονταν με τις συμμαχικές δυνάμεις. Οι μετανάστες επανειλημμένα αφηγούνταν ιστορίες αδελφών στο στόχαστρο των Ταλιμπάν, είτε λόγω της σύνδεσής τους με την τοπική αστυνομία ή επειδή συνεργάστηκαν με τις Συμμαχικές Δυνάμεις. Για εκείνους, που βρίσκονταν κάτω από απειλή, η απόφαση να μεταναστεύσουν λήφθηκε από την οικογένεια. Στις περιπτώσεις αυτές, η ατομική προσδοκία και η στρατηγική επιβίωσης συνήθως συνδέονταν και η μετανάστευση ήταν κατ' αρχάς μια μέθοδος επιβίωσης και, κατά δεύτερον, ένας τρόπος για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου (είτε μεγιστοποίηση εισοδήματος, εκπαίδευση κλπ).

Ένας επιπλέον παράγοντας για τις νέες μεταναστευτικές ροές, ήταν οι προαναφερθείσες πολιτικές στο Ιράν και το Πακιστάν. Η Sikeban είχε μεταναστεύσει δύο φορές, πρώτα από το Αφγανιστάν στο Ιράν και, στη συνέχεια, από το Ιράν στην Ελλάδα.

«Είχαμε έγγραφα και τα παιδιά μπορούσαν να παρακολουθήσουν σχολείο, αρχικά. Αλλά τα πράγματα έγιναν πολύ δύσκολα, τα παιδιά μεγάλωσαν και δεν είχαμε χρήματα για το Πανεπιστήμιο, έτσι σκεφθήκαμε να έρθουμε στην Ευρώπη» (Sikeban, γυναίκα, 38 ετών)

Έτσι, δεν ήταν μόνον θέμα αποκλεισμού ή φόβου απέλασης, αλλά και προσδοκιών για το μέλλον, συγκεκριμένα η εκπαίδευση των παιδιών ή του ατόμου. Η συζήτηση γύρω από την εκπαίδευση είναι ένα επαναλαμβανόμενο θέμα μεταξύ των Αφγανών. Συνήθως δεν είναι ο κύριος λόγος, αλλά ο **δεύτερος σημαντικός λόγος** για τη μετανάστευση και δεν είναι αυθύπαρκτος, δηλαδή η εκπαίδευση δεν είναι μια αυτοεκπληρούμενη προσδοκία, αλλά μια στρατηγική επιβίωσης, δεδομένου ότι συνδέεται με αυξημένη οικονομική και κοινωνική θέση:

« φυσικά με καλύτερη εκπαίδευση μπορείς να έχεις καλύτερο μισθό!»

(Tamim, άνδρας, 19 ετών)

⁹ Οι Χαζάρα αποτελούν περισσότερο από το 19% του πληθυσμού της χώρας. Οι περισσότεροι είναι Σίτες Μουσουλμάνοι, αποτελώντας μια σημαντική θρησκευτική κοινότητα ανάμεσα σε ένα κατεχοχόν Σουνιτικό Μουσουλμανικό πληθυσμό, που καταδιώχθηκε σκληρά από τους Ταλιμπάν (βλ. Monsutti 2005).

Το δεύτερο κοινό θέμα ήταν η **εργασιακή απασχόληση**, που με τη σειρά της δημιουργεί οικονομικό κεφάλαιο. Η ευκαιρία για εργασία συνδέεται στη βιβλιογραφία σε μεγάλο βαθμό με την οικονομική μετανάστευση και σε πολλές περιπτώσεις είναι πράγματι μια διαδικασία για να αυξήσει ένα άτομο το εισόδημά του και να βελτιώσει ανάλογα την οικονομική του θέση. Ωστόσο, με λίγες αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, οι Αφγανοί *δεν αναφέρθηκαν* στις ευκαιρίες απασχόλησης, ως πρωταρχικό παράγοντα μετανάστευσης. Αυτό δεν σημαίνει ότι ήταν τακτικά εργαζόμενοι ή καλοπληρωμένοι (σε σύγκριση με τα δυτικά πρότυπα). Αντιθέτως, οι περισσότεροι απασχολούνταν σε χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας και πολλοί ήταν άνεργοι για μήνες πριν από την αναχώρηση. Ωστόσο, η ανεργία ή η χαμηλόμισθη εργασία αναφέρθηκαν ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης ή της νέας πολιτικής του Ιράν, που οδήγησαν σε περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Έτσι, για πολλούς, ήταν το πολιτικό πλαίσιο που επηρέασε την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας και με τη σειρά του, αυτό που τους παρακίνησε να φύγουν. Είναι ίσως αυτή η σύνδεση μεταξύ πολιτικής κατάστασης (και του δικαιώματος) πρόσβασης στην αγορά εργασίας, που εξηγεί γιατί για κάποιους πληροφορητές, η απασχόληση **ενσωματώνονταν στη διαδικασία ασύλου**. Με το να αναγνωρισθεί κάποιος ως πρόσφυγας, αποκτά και πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Αυτό προβάλλονταν μεταξύ των πληροφορητών, που προέρχονταν από το Ιράν, αποτέλεσμα πιθανότατα της εμπειρίας του ασύλου στο Ιράν¹⁰. Η μετανάστευση παρουσιάστηκε και ως συνέπεια της διαφθοράς ή/και οικογενειακής βεντέτας, η οποία επηρέασε την πρόσβασή τους σε εισόδημα και έτσι τους παρακίνησε να μεταναστεύσουν. Αρκετοί από τους ερωτηθέντες ανέφεραν προσωπικές έχθρες, ή βεντέτες, ως κύριο λόγο για τη μετεγκατάστασή τους.

Συνολικά, η μίξη αιτίων για μετανάστευση, από την ασφάλεια στην απασχόληση και την καλύτερη κατάσταση ζωής αποτελούν όχι μόνον τους διαρθρωτικούς, αλλά και τους καθοριστικούς παράγοντες της μετανάστευσης. Οι Αφγανοί μετακινούνται εξαιτίας ενός **συνδυασμού παραγόντων**: μια προσωπική βεντέτα που έπληξε επίσης το οικονομικό κεφάλαιο, φόβος για την ασφάλεια, που εμποδίζει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, περιορισμένα δικαιώματα και παράνομο καθεστώς.

Σε αυτά θα πρέπει να περιλάβουμε τις ατομικές προσδοκίες, που μπορεί να είναι οι ίδιες ή διαφορετικές από τους λόγους, που ώθησαν στη μετανάστευση και ενεργούν αφ' εαυτού ως καθοριστικοί της κινητικότητας. Ο Carling προτείνει δυο τρόπους προσέγγισης των προσδοκιών σε σχέση με τη μετανάστευση: Πρώτον, τους σημαντικούς παράγοντες, που επηρεάζουν την μετανάστευση, δηλαδή μπορεί η σύγκρουση να λειτουργεί ως ένας «προωθητικός» παράγοντας, η επιθυμία για ευτυχία, ασφάλεια ή ακόμη και παιδεία είναι αυτά που το άτομο προσδοκά να *αποκτήσει* και γι αυτό μεταναστεύει. Δεύτερον «οι προσδοκίες μετανάστευσης περιγράφουν την πεποίθηση ότι η μετανάστευση είναι επιθυμητή» (Carling, 2014:2), δηλαδή ο υποψήφιος μετανάστης επιθυμεί με ενθουσιασμό να μεταναστεύσει εντελώς εθελοντικά ή η μετανάστευση θεωρείται ως η καλύτερη επιλογή για να αντιμετωπίσει τις συγκρούσεις, την περιβαλλοντική καταστροφή, τη φτώχεια. Ο Carling, χρησιμοποιεί τον όρο προσδοκία (*aspiration*) για να «περιγράψει αυτή την προτίμηση για μετανάστευση έναντι της παραμονής ανεξάρτητα από τους λόγους» (ibid) και αυτός είναι ένας ενδεδειγμένος τρόπος προσέγγισης της αφγανικής μετανάστευσης, ακριβώς επειδή οι Αφγανοί φιλοδοξούν να είναι εν κινήσει, τόσο ως μέρος μιας προσωπικής ή και οικογενειακής στρατηγικής επιβίωσης, καλυτέρευσης και επιδίωξης ενός διαφορετικού τρόπου ζωής, που σε μεγάλο βαθμό

¹⁰ Σε σχέση με την απασχόληση, οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες μπορούσαν να ζητήσουν άδεια εργασίας, που όμως περιοριζόταν σε 17 κατηγορίες χειρωνακτικών επαγγελμάτων. Οι Αφγανοί, ωστόσο, είχαν πρόσβαση στην εκπαίδευση και λάμβαναν επίδομα για αέριο, τροφή και υγειονομική κάλυψη (Koeerke, 2011), αλλά είχαν περιορισμούς στη μετακίνησή τους. Στην μετά το 2001 περίοδο, οι περιορισμοί στην απασχόληση και την μετακίνηση σε ορισμένες περιοχές/περιφέρειες του Ιράν έγιναν πιο έντονοι.

συνδέεται με την έννοια του *πρόσφυγα*. Η προσδοκία για μετανάστευση δεν είναι ωστόσο επαρκής χωρίς τη δυνατότητα (τα μέσα) αυτή να επιτευχθεί.

2.2 Δυνατότητα (capability) για μετανάστευση

Η δυνατότητα μετανάστευσης είναι ζωτικής σημασίας σε όλα τα μεταναστευτικά σχέδια (Carling 2014). Για μεταναστευτικά ρεύματα, όπως οι Αφγανοί, η δυνατότητα μετακίνησης εκτείνεται πέραν του σημείου αναχώρησης και περιλαμβάνει τα στάδια διέλευσης στην Τουρκία και την Ελλάδα, δεδομένου ότι όντας σε διέλευση μπορούν να μετατοπίζονται από την εθελοντική κινητικότητα στην ακούσια ακινησία, που συχνά οφείλεται στο **αδιέξοδο μεταξύ της προσδοκίας να είναι εν κινήσει και της αποτυχίας να το πράξουν**.

Ως δυνατότητες σε αυτή την περίπτωση πρωτίστως θεωρούνται το κοινωνικοοικονομικό κεφάλαιο, που διευκολύνει τη μετανάστευση. Δεδομένου ότι η μετανάστευση είναι μη γραμμική και συχνά με ενδιάμεσες στάσεις απροσδιόριστης διάρκειας (διέλευση), σε κάθε στάδιο της διαδρομής η ισορροπία μεταξύ του επιδιωκόμενου στόχου και της δυνατότητας αυτός να επιτευχθεί, πρέπει να επανεξετάζεται. Η απουσία δυνατότητας να μετακινηθεί κάποιος, οδηγεί σε ακινησία.

Το ταξίδι από το Αφγανιστάν στην Ευρώπη κοστίζει κατά μέσο όρο 3-4000 δολάρια ανά άτομο. Οι τιμές κυμαίνονται για τα παιδιά και τις γυναίκες και εξαρτώνται, επίσης, από το σημείο αναχώρησης, την πολυπλοκότητα του ταξιδιού, καθώς και το πέρασμα συνόρων. Ενενήντα εννέα τοις εκατό (99%) του συνόλου των ερωτηθέντων πέρασαν στην Τουρκία και την Ελλάδα με τη βοήθεια διακινητών πληρώνοντας σε διάφορα στάδια, διαφορετικά ποσά (βλ. Triandafyllidou & Maroukis 2012). Η «δυνατότητα» για μετανάστευση μπορεί επίσης να μεταφραστεί και σε σχέση με την έννοια του Hear σύμφωνα με την οποία οι μορφές μετανάστευσης «διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό ως προς το κόστος και ως εκ τούτου η πρόσβαση σε πόρους – κυρίως χρήματα και κοινωνικό κεφάλαιο – διαμορφώνει τις στρατηγικές μετανάστευσης που μπορούν να επιδιωχθούν» (2004:28). Για να το πούμε διαφορετικά δεν είναι **οι πτωχότεροι των πτωχών που μεταναστεύουν** (van Hear 2004), αλλά εκείνοι, που είτε ανήκουν στη μεσαία τάξη ή έχουν κάποιο είδος κεφαλαίου (κοινωνικό ή οικονομικό), που μπορούν να χρηματοδοτήσουν το ταξίδι, είτε είναι «οικονομικοί» μετανάστες ή πρόσφυγες. Επομένως, όπως και στα περισσότερα μεταναστευτικά σχέδια, έτσι και στην περίπτωση των Αφγανών μόνον εκείνοι, που μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε κάποια μορφή κεφαλαίου, επιχείρησαν το ταξίδι.

Για τους Αφγανούς πληροφορητές στην παρούσα μελέτη, η κύρια πηγή κοινωνικού και οικονομικού κεφαλαίου ήταν η οικογένεια, από τους γονείς ως και την ευρύτερη οικογένεια (θείοι, ξαδέλφια). Χονδρικά τρεις ομάδες προέκυψαν από την έρευνα:

- Αυτοί, που υποστηρίχθηκαν απ' ευθείας από την οικογένεια (συχνά μέσω της πώλησης αγαθών και σε ορισμένες περιπτώσεις του σπιτιού ή και του χωραφιού)¹¹. Συνήθως η οικογένεια παρέχει το σύνολο του ποσού, που ζήτησε ο διακινητής, και παρακρατεί οποιοδήποτε επιπλέον ποσό για την επιβίωσή της ή τη μετανάστευση ενός άλλου μέλους της οικογένειας.

¹¹ Όπως ένας συνεντευξιαζόμενος εξήγησε, είναι σπάνιο όλο το ποσό να δοθεί στον υποψήφιο μετανάστη.

- Εκείνοι, που κάλυψαν επαρκώς το ταξίδι μέσω προσωπικών οικονομικών και,
- Εκείνοι, που δανείστηκαν από φίλους και ευρύτερα κοινωνικά δίκτυα.

Η συντριπτική πλειοψηφία πούλησαν τη γη τους, το σπίτι ή και τα έπιπλά τους, κοσμήματα, αυτοκίνητα κλπ, προκειμένου να συγκεντρώσουν το απαιτούμενο ποσό, που σε σπάνιες περιπτώσεις έφτασε στην τιμή των 10.000 δολαρίων ανά ενήλικα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ωστόσο, φαίνεται ότι καλύφθηκε εξολοκλήρου το ταξίδι συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς και της παραμονής σε ενδιάμεσες στάσεις. Συνολικά μια άποψη, που θα μπορούσε να διατυπωθεί είναι ότι στο δείγμα της έρευνας οι περισσότεροι μετανάστες τείνουν να προέρχονται από τη χαμηλή ή ανώτερη μεσαία τάξη και υπήρχαν περιπτώσεις στο δείγμα ιδιοκτητών επιχειρήσεων, ίσως ένας δείκτης της μεσαίας τάξης, που προέκυψε μετά την πώση των Ταλιμπάν στην μετά το 2002 περίοδο στο Αφγανιστάν. Όπου υπήρχε πλούτος, αναφέρθηκε ανοικτά:

« ... η οικογένεια μου πλούσια. Έστειλαν χρήματα στον θείο μου» (Araf, άνδρας, 26 ετών)

Σε ορισμένες περιπτώσεις η κοινωνική θέση της οικογένειας στο Αφγανιστάν, τονίστηκε ως καθοριστική σε σχέση με την πρόσβαση σε οικονομικό κεφάλαιο:

« Ο πατέρας μου ήταν πολιτικός, είχαμε χρήματα [...]: είχαμε τρακτέρ και αυτοκίνητο, η μητέρα μου τα πούλησε και τα δύο και μου έστειλε τα χρήματα» (Rah, άνδρας, 19 ετών)

Το οικονομικό κεφάλαιο δεν είναι αφ' εαυτού ένας παράγοντας για μετανάστευση, αλλά είναι ουσιώδης στην οργάνωση του ταξιδιού. Η εξεύρεση του σωστού διακινητή, που επίσης συνδέεται με την πρόσβαση στο κεφάλαιο, είναι ο άλλος παράγοντας. Ο διακινητής διαδραματίζει ένα κρίσιμο ρόλο σε διάφορα στάδια του ταξιδιού και μπορεί να λειτουργήσει τόσο ως εμπνευστής όσο και συντελεστής για το μεταναστευτικό ταξίδι. Ως εκ τούτου, αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα στη δυνατότητα για μετανάστευση.

Η κοινωνική και πολιτισμική όσμωση με τους διακινητές κατέστη εμφανής στην έρευνα πολύ νωρίς. Οι μετανάστες αναφέρονται σε αυτούς ως διακινητές, αλλά επί το πλείστον ως «πράκτορες» και «διαμεσολαβητές». Ο διακινητής γίνεται αντιληπτός ως μια αναγκαιότητα, ένα προϊόν των συνοριακών ελέγχων και αδυναμίας να ταξιδέψουν νόμιμα (Triandafyllidou & Maroukis, 2012) και ως εκ τούτου, εκείνοι που προσφέρουν την ευκαιρία για να φτάσει κανείς στον επιθυμητό προορισμό παρέχουν μια «επιχειρηματική υπηρεσία». Η εξεύρεση του σωστού διακινητή είναι ζωτικής σημασίας για την εξασφάλιση του περάσματος στην Ευρώπη. Όπως οι περισσότερες επιχειρήσεις έτσι και η διακίνηση βασίζεται στη φήμη, αλλά και στη ζήτηση (Kyle & Koslowski, 2001). Οι Αφγανοί, για παράδειγμα, συνεχίζουν να πληρώνουν σχετικά παρόμοια ποσά για τα σημεία διέλευσης προς το Ιράν και την Τουρκία. Τα νέα δρομολόγια, όμως, απευθείας από την Τουρκία προς την Ιταλία μέσω της χρήσης «μητρικών σκαφών» (βλ. Dimitriadi, 2014) είναι σχετικά νέα και οι τιμές συγκριτικά υψηλές, που εκτιμώνται σε 7.000 δολάρια ανά άτομο, λόγω της παρατεταμένης κατάστασης στη Συρία.

Ωστόσο, η ανάγκη για διακινητή είναι αδιαμφισβήτητη.

«.. ναι βέβαια (πέρασα) με διακινητή. Δεν είναι εύκολο να έρθεις μόνος σου!» (Isam, άνδρας, 26 ετών)

Οι μετανάστες περιέγραψαν διαφορετικές εμπειρίες με τους διακινητές, στην πλειοψηφία τους αρνητικές, είτε γιατί δεν είχαν επιτύχει τον συμφωνημένο προορισμό ή επειδή είχαν εξαπατηθεί αφού

«οι διακινητές λένε ψέματα. Έχω τόσους στην περιοχή μου και γνωρίζω ότι λένε ψέματα, δεν τους εμπιστεύομαι.» (Jamal, άνδρας, 16 ετών)

Το πιο κρίσιμο στοιχείο, πάντως, ήταν οι περιπτώσεις εκείνες, όπου τα άτομα έπεσαν θύματα εκμετάλλευσης και κατά καιρούς εξαναγκασμού κατά τη διάρκεια του ταξιδιού από το δίκτυο διακίνησης. Αυτό φαίνεται να είναι κατ' εξοχήν η περίπτωση του περάσματος των συνόρων μεταξύ του Ιράν και της Τουρκίας (βλ Dimitriadi 2013a, Triandafyllidou & Maroukis 2012). Οι μετανάστες εξήγησαν πως είτε κατά την άφιξή τους στα σύνορα η τιμή αυξήθηκε και ήταν αδύνατη η καταβολή της, οπότε και κρατήθηκαν από τους διακινητές έως ότου η οικογένειά τους καταβάλλει τα χρήματα, είτε αναγκάστηκαν να εργαστούν για τον διακινητή (συνήθως βοηθώντας στη διαδικασία της διακίνησης), έως ότου το χρέος αποπληρωθεί (δουλεία λόγω χρέους).

Σε πλήρη αντίθεση, είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι διακινητές απεικονίζονται ως καλοπροαίρετοι ή και πηγές πληροφοριών. Υπήρξαν περιπτώσεις, όπου οι μετανάστες έφτασαν στην Ελλάδα με μηδενικό κόστος (αν και αυτές αποτελούν σπάνιες εξαιρέσεις) και όταν ρωτήθηκαν, αν έπρεπε να εκτελέσουν άλλα καθήκοντα σε αντάλλαγμα, αυτοί κατηγορηματικά το αρνήθηκαν. Είναι αδιευκρίνιστο, εάν η σχέση διακινητή και μετανάστη μπορεί στηρίζεται πραγματικά σε μια δωρεάν παροχή (*pro bono*). Η απουσία πληρωμής εγείρει ζήτημα βιωσιμότητας δεδομένου ότι η διακίνηση είναι μια επιχείρηση, που βασίζεται στο κέρδος και σε μεγάλο βαθμό στην «από στόμα σε στόμα» πληροφόρηση. Συγχρόνως εγείρει ζήτημα εμπιστοσύνης. Η χρηματική συναλλαγή συνδέει και τους δύο συναλλασσόμενους ώστε να ολοκληρώσουν τη συμφωνία: ο διακινητής να διευκολύνει το πέρασμα και ο μετανάστης να πληρώσει.

Ο βαθμός στον οποίο το πέρασμα συντελείται πραγματικά δωρεάν, ή το τίμημα απλά καταβάλλεται εν ευθέτω χρόνο, είναι κάτι που αξίζει περαιτέρω διερεύνησης δεδομένου ότι η χρηματική συναλλαγή είναι αυτή που «εγγυάται» την αλληλεπίδραση:

«Εμπιστεύομαι τους διακινητές {...}, ναι, οι εγκληματίες είναι ένα βήμα πιο μπροστά από την Αστυνομία, έτσι αν τους πληρώσεις, ξέρουν και να σε μεταφέρουν» (Rahman, άνδρας, 22 ετών)

Δεν αναφέρθηκαν περιπτώσεις κατά τις οποίες ο διακινητής πήρε την πρωτοβουλία για τη μετανάστευση, δηλαδή ενέπνευσε ή στρατολόγησε τον μετανάστη για να φύγει. Και πάλι, αυτό το εύρημα απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση, αφού θέτει σε αμφισβήτηση τη βασική παραδοχή της διαδικασίας διακίνησης, δηλαδή τη στρατολόγηση. Στην περίπτωση των Αφγανών, η στρατολόγηση έγινε από την πλευρά των μεταναστών, που αναζήτησαν τον διακινητή και όχι αντίστροφα. Εντούτοις, όταν πάρθηκε η απόφαση, οι διακινητές συνέβαλαν στη δυνατότητα των ατόμων να πραγματοποιήσουν το μεταναστευτικό σχέδιο φέρνοντας τους εγγύτερα στον προορισμό τους. Έτσι, αυτοί αποτελούν ένα κρίσιμο μέρος της επιτυχούς υλοποίησης της μετανάστευσης, που αποτελεί βασικό στοιχείο της εξίσωσης προσδοκία – δυνατότητα.

3. Επιλέγοντας προορισμό

Η απόφαση να μεταναστεύσει κανείς είναι το πρώτο βήμα. Η επιλογή προορισμού είναι το δεύτερο και σ' αυτό τα κοινωνικά δίκτυα και οι διαμεσολαβητές συμβάλλουν και πάλι, αυτή τη φορά ενθαρρύνοντας την απόφαση για μετανάστευση και επηρεάζοντας την επιλογή του προορισμού. Εν τούτοις ο προορισμός δεν είναι μόνον αποτέλεσμα πληροφόρησης, αλλά επίσης και των «κοινωνικά και πολιτισμικά καθορισμένων αφηγήσεων και πρακτικών σχετικά με τη μετανάστευση, τους μετανάστες και τους προορισμούς εντός των χωρών καταγωγής τους και στις περιοχές σε διέλευση» (Timmerman, Heyse and van Mol 2010:6). Ο μετανάστης θα επιδιώξει να καταλήξει σε συγκεκριμένο προορισμό ή σε μια ευρύτερη περιοχή ανάλογα με τις προσδοκίες και το κεφάλαιο που διαθέτει (οικονομικό και κοινωνικό), όπως επίσης και σε σχέση με την κυρίαρχη αφήγηση στη χώρα προέλευσης ή και διέλευσης. Κατά τις συζητήσεις με τους πληροφορητές οι προορισμοί εξετάστηκαν ως συνειδητά επιλεγμένοι και συχνά σκόπιμα λόγω των πολιτικών ασύλου, που προσφέρουν, και της δυνατότητας να πραγματοποιήσουν ορισμένες προσδοκίες (εκπαίδευση, πρόνοια, κλπ). Την Ευρώπη περιβάλλει ένας μύθος, που σε μεγάλο βαθμό συνδέεται με το άσυλο, όπως θα εξετάσουμε παρακάτω.

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι (στην Ελλάδα και την Τουρκία) κλήθηκαν να αναφέρουν τον αρχικό τους προορισμό. Η Γερμανία και η Σουηδία ήταν οι δημοφιλέστεροι προορισμοί ακολουθούμενοι από το Ηνωμένο Βασίλειο, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα. Η Ελλάδα ήταν επιλογή προορισμού μόνο για τέσσερις πληροφορητές, τρεις από τους οποίους είχαν παρατεταμένη παραμονή στην Ελλάδα (τουλάχιστον για 3 χρόνια).

Χώρες προορισμού των συνεντευξιαζόμενων

ΧΩΡΑ/ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ
Γερμανία	14
Σουηδία	10
Ηνωμ. Βασίλειο	6
Ευρώπη	4
Τουρκία-Ιράν	4
Ελλάδα	4
Γαλλία	3
Ιταλία	2
Αυστρία	1
Λουξεμβούργο	1
Ελβετία	1
Νορβηγία	1
Καναδάς	1
Δανία	1

Τρία ζητήματα ξεχωρίζουν στην ανάλυση. Πρώτον, ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων για τη διάχυση πληροφοριών, αλλά και την προσέλευση μεταναστών. Δεύτερον, η σύνδεση με τις διαδικασίες ασύλου. Τρίτον, ο ευρύτερος μύθος που περιβάλλει την Ευρώπη σε μεγάλο βαθμό διαμορφωμένος από τις ιστορίες των μεταναστών που πλέον ζουν σε αυτήν.

Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων στην μετανάστευση έχει μελετηθεί εκτενώς από πολλούς ερευνητές (βλ Poros 2008, Castles & Miller 2003, Brettell & Hollifield 2008, Favell 2003). Τα κοινωνικά δίκτυα είναι σημαντικά για την απόκτηση πληροφοριών για να μοιράζονται προσωπικές και στενές σχέσεις με όσους έχουν όμοιους στόχους και για να συζητούν κοινές αντιλήψεις και αξίες. Ωστόσο, σημασία έχει το είδος της κοινωνικής επαφής, αλλά και το είδος της αλληλεπίδρασης. Αυτό ήταν εμφανές στις περιπτώσεις των πληροφορητών, που είχαν σε μια χώρα ένα μέλος της οικογένειας ή ένα στενό φίλο, που με τη σειρά τους καθόρισαν και την επιλογή του συγκεκριμένου προορισμού.

Τι γνώριζαν οι μετανάστες για τις χώρες επιλογής; Κυρίως ότι ήταν τόποι, όπου οι προσδοκίες τους θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν, από την πρόσβαση στην εκπαίδευση (ένα κοινό θέμα στη συζήτηση για τη Σουηδία) έως τις ευκαιρίες απασχόλησης και μια καλή ζωή σε χώρες, όπως η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Με ελάχιστες εξαιρέσεις όλες οι πληροφορίες ήταν σχετικά ασαφείς, με μια γενική αναφορά σε μια καλύτερη ζωή και δυνατότητες, αλλά χωρίς σαφή και συγκεκριμένη κατανόηση του πως μπορούν να επιτευχθούν. Υπό αυτή την έννοια, είναι δύσκολο κάποιος να ισχυριστεί ότι οι μετανάστες είναι καλά ενημερωμένοι για το τι περιμένουν σε σχέση με αυτόν καθαυτό τον προορισμό.

Ο Βικη ήταν στην Ελλάδα ήδη ένα χρόνο, όταν συναντηθήκαμε. Τελικός προορισμός του ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο. Ο ίδιος, χαρακτήρισε τον εαυτό του ως οικονομικό μετανάστη εξηγώντας ότι έφυγε σε αναζήτηση ευκαιριών εργασίας. Οι φίλοι του είχαν φύγει πριν από πέντε χρόνια και μετανάστευσαν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ήταν βέβαιος ότι, όταν θα έφθανε στον προορισμό του, θα έβρισκε δουλειά, θα τον βοηθούσαν «να μάθει αγγλικά και η ζωή θα ήταν καλή» (Βικη, άνδρας, 30 ετών). Έθιξα το ζήτημα του χρόνου: οι φίλοι του είχαν μεταναστεύσει πριν πέντε χρόνια και από τότε έχουν μεταβληθεί πολλά στη βρετανική πολιτική σκηνή συμπεριλαμβανομένου ενός σταθερού κλεισίματος των συνόρων. Ήταν ενδιαφέρον ότι ο χρόνος δεν είχε συνυπολογιστεί στην εικόνα, που είχε κατασκευάσει για τη ζωή στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι πληροφορίες βασιζόνταν σε ό,τι είχε συμβεί σε εκείνους, που είχαν πάει πριν από αυτόν και αφού δεν γνώριζε κανένα που να έχει μεταναστεύσει από τότε, οι ιστορίες τους παρέμεναν η κυρίαρχη αφήγηση. Παρ' όλα αυτά το αφήγημα του «υποβοηθήθηκε» και από τις προσωπικές του εμπειρίες, αφού η περιοχή του φιλοξένησε στρατεύματα των ΗΠΑ με αποτέλεσμα τα αγγλικά να είναι μια γλώσσα οικεία γι' αυτόν. Έχει φίλους, επίσης, στη Γερμανία και την Αυστρία και θα εξέταζε και αυτές τις χώρες ως πιθανούς προορισμούς (το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν η πρώτη επιλογή του). Και οι τρεις χώρες συζητήθηκαν ως οργανωμένες, που προσφέρουν μια καλή ζωή και επαρκή φροντίδα σε μετανάστες. Παρόμοια ήταν και τα ευρήματα από προηγούμενη έρευνα με παράτυπους μετανάστες σε διέλευση (Δημητριάδη 2013, Παπαδοπούλου 2008). Οι προσδοκίες για τις χώρες που έχουν επιλεγεί είναι υψηλές, προϊόν μιας ευρύτερης μυθολογίας γύρω από την Ευρώπη, αλλά και των φιλοδοξιών των μεταναστών. Ωθούμενοι από συγκεκριμένες επιθυμίες είναι αναμενόμενο ότι κατασκευάζουν ένα είδος φαντασίωσης γύρω από τη ζωή, που θα έχουν κατά την άφιξη (βλ. Hage, 1997).

Μια οικογένεια, που συναντήσαμε να «έχει ξεμείνει» στην Ελλάδα, από την αρχή κατευθυνόταν στην Γερμανία, μια προφανής επιλογή δεδομένου ότι είχαν συγγενείς πρώτου βαθμού που μετανάστευσαν εκεί ένα χρόνο νωρίτερα. Τα μέλη της οικογένειας, που βρίσκονταν στη Γερμανία, παρείχαν τα

χρήματα για το ταξίδι στην Ευρώπη, αλλά δεν ήταν ούτε η κύρια πηγή πληροφοριών για το ταξίδι ούτε προσέφεραν εκτενείς πληροφορίες για τη Γερμανία.

« Ο διακινητής ήταν εκείνος που μας είπε ότι τα πράγματα είναι δύσκολα στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες χώρες, όπως η Γερμανία» (Sum & Reza, γυναίκα & άνδρας, 27 & 37 ετών).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μετανάστες επέλεξαν έναν προορισμό με βάση μια παλαιά αφήγηση, σε άλλες περιπτώσεις βασίζονται στους διακινητές, αναλόγως των χρημάτων που μπορούν να διαθέσουν και των διαδρομών, που χρησιμοποιεί ο διακινητής.

Οι προορισμοί τείνουν να κατηγοριοποιούνται με βάση το είδος του ασύλου, που προσφέρουν. Αυτό είναι από μια πολύ γενική έως εξειδικευμένη διαδικασία: δηλαδή συλλογικά οι Αφγανοί μπορούν να αυτοπροσδιορίζονται ως πρόσφυγες, αλλά κάθε συμμετέχων στην έρευνα προσάρμοσε την προσδοκία του στο τι θα του προσφερόταν στο πλαίσιο της αναγνώρισής του ως πρόσφυγα με βάση αυτά που επεδίωκε ή ήλπιζε να πετύχει. Συνεπώς, το άσυλο έγινε κάτι περισσότερο από προστασία στην καταδίωξη ή σε ενδεχόμενο κίνδυνο. Έγινε μια ευκαιρία απόκτησης ενός συγκεκριμένου κοινωνικού καθεστώτος (status), το οποίο με τη σειρά του συνδέθηκε με συγκεκριμένους προορισμούς στη βάση των πληροφοριών που είχαν δοθεί. Κατά συνέπεια το άσυλο εξελίσσεται από μηχανισμός προστασίας σε μια επιλογή ζωής.

Η σχέση μεταξύ ασύλου – προορισμού – και κοινωνικών δικτύων είναι ίσως ένα από τα πιο ζωτικής σημασίας ζητήματα σε σχέση με την αφγανική μετανάστευση και έχει καταγραφεί και στο παρελθόν. Ο Koshgani το περιγράφει αναλυτικά στην αυτο-εθνογραφική του έρευνα: «...οι πληροφορίες ή μάλλον οι φήμες για τις πολιτικές ασύλου σε διάφορες χώρες ήταν επίσης ένας καθοριστικός παράγοντας για την επιλογή της χώρας προορισμού» (2007:329)

Αυτό επιβεβαιώθηκε και από τους πληροφορητές στην παρούσα μελέτη. Όσοι ήθελαν να ζητήσουν άσυλο έτειναν να στρέφονται προς τις χώρες με τη σχετική πληροφόρηση:

«... ναι γνωρίζω θα με στείλουν σε στρατόπεδο και εκεί θα μου δώσουν μαθήματα γλώσσας για τρεις μήνες και εάν γίνω δεκτός ως πρόσφυγας θα με αφήσουν να φύγω και αν όχι θα με απελάσουν πίσω»(Samir, άνδρας, 21 ετών –αναφορικά στη Γερμανία)

«Πράγματι ο στόχος μας, όταν φεύγουμε από την πατρίδα μας, είναι να χτίσουμε ένα μέλλον. {...}. Αλλά οι άνθρωποι, που πηγαίνουν στη Γερμανία πρέπει να περιμένουν ένα ή δύο χρόνια για να πάρουν άδεια εργασίας, όταν στη Σουηδία ή σε χώρες όπως η Αυστρία έχουν την ευκαιρία να γίνουν δεκτοί νωρίτερα. Γι' αυτό σχεδιάζω να πάω στη Σουηδία για να γίνω δεκτός' (η έμφαση δική μου)» (Rahman, άνδρας, 21 ετών)

Αν και τελικό σημείο του ταξιδιού είναι η Ευρώπη, η τελευταία καλύπτει ένα πολύ διαφορετικό γεωγραφικό χώρο απ' ό,τι γνωρίζουμε. Η Ευρώπη δεν αφορά στη νότια Ευρώπη, είναι στην πραγματικότητα πάντα η Σκανδιναβία ή η δυτική Ευρώπη ξεκινώντας από την Αυστρία και τη Γερμανία και φθάνοντας ως τη Νορβηγία. Ελλάδα, Ισπανία και Μάλτα ούτε καν αποτελούν μέρος αυτού του «χώρου ασύλου», μιας οριοθετημένης περιοχής, όπου το «σωστό» είδος ασύλου προσφέρεται.

Η μυθοπλασία για την Ευρώπη είναι σταδιακή και ο καθένας είχε μια ιστορία να μοιραστεί. Συνολικά όμως η γνώση των πολιτικών ασύλου ήταν στην καλύτερη περίπτωση ασαφής, με σπάνιες εξαιρέσεις, όπου οι πληροφορητές γνώριζαν την δυνατότητα απόρριψης και τις διαδικασίες για το άσυλο στις

χώρες προορισμού. Παρόλα αυτά το άσυλο τείνει να είναι κομβικό στοιχείο για την επιλογή προορισμών και τείνει να διαμορφώνει τη γενική συζήτηση για την Ευρώπη ως ενός ασφαλούς και φιλόξενου χώρου, που προσφέρει προστασία και υποστήριξη, εφόσον κάποιος κατορθώσει να διασχίσει τα σύνορα και να ξεπεράσει τα πρώτα εμπόδια, Βουλγαρία και Ελλάδα. Επομένως, οι προορισμοί που προσφέρουν μια δέσμη μέτρων ασύλου με βοήθεια, προστασία και δυνατότητα μακροπρόθεσμης εγκατάστασης και ένταξης είναι πολύ πιο ελκυστικοί από χώρες, όπως η Ελλάδα, όπου η προστασία είναι προσωρινή και αβέβαιη.

4. Σε επαφή με το σύνορο: παρατυπία και κίνδυνοι του ταξιδιού

Η συζήτηση γύρω από τις συνοριακές πολιτικές και το πέρασμα των συνόρων είναι ουσιαστικά μια συζήτηση για την παρατυπία. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο παράτυπος τρόπος του ταξιδιού δεν φαίνεται να επηρεάζει την απόφαση να μεταναστεύσουν, ή μάλλον δεν φαίνεται να εμποδίζει ή να αποθαρρύνει την μετανάστευση. Αντίθετα, αντιμετωπίζεται σαν μια δυσάρεστη πραγματικότητα, ένα γεγονός της σύγχρονης κινητικότητας και σε όλες τις συνεντεύξεις σπάνια συζητήθηκε. Η παρατυπία, όπως και ο διακινητής, φαίνεται να είναι μια αποδεκτή, αλλά όχι καλοδεχούμενη αναγκαιότητα. Έτσι, προσεγγίζεται ως «μια πραγματική πτυχή «των παράτυπων αλλοδαπών» (Coutin 2005:7), αφού ήταν ένα χαρακτηριστικό στη ζωή πολλών πληροφορητών, ειδικά εκείνων που έζησαν κατά την τελευταία δεκαετία στο Ιράν και το Πακιστάν. Ως εκ τούτου υπάρχει επίγνωση του τι συνεπάγεται η παρατυπία. Ο κίνδυνος της απέλασης, η αδυναμία να διεκδικήσουν μισθούς, που τους οφείλονται, να στείλουν τα παιδιά στο σχολείο και να αναζητήσουν ιατρική βοήθεια, όλα αυτά αντικατοπτρίζονται στις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων,

«... και φυσικά το να είσαι παράτυπος σε μια χώρα έχει πολλά προβλήματα. Αν πας σε γιατρό δεν μπορεί να σε περιθάψει για πολύ χωρίς έγγραφα» (Hadjat, άνδρας, 27 ετών)

Η παρατυπία αυτή καθαυτή, ωστόσο, είναι ένα προϊόν κρατικών πολιτικών και έχει σημαντικές συνέπειες στη διαμόρφωση του ίδιου του ταξιδιού και συχνά είναι η αιτία για μετανάστευση (π.χ. το να είναι κανείς παράτυπος στο Ιράν).

Εντούτοις θα πρέπει να τονιστεί ότι η παρατυπία **δεν απέτρεψε τους πληροφορητές από το να αποφασίσουν το ταξίδι**. Στην πραγματικότητα το *παράτυπο* στοιχείο της μετανάστευσης ήταν γνωστό από την αρχή, δεδομένου ότι οι νομικές δυνατότητες είναι περιορισμένες και ο μετανάστης έχει να επιλέξει με πιο παράτυπο τρόπο θα επιχειρήσει το ταξίδι ανάλογα με το κεφάλαιο που διαθέτει. Η βίζα και τα παραποιημένα έγγραφα για παράδειγμα έχουν υψηλότερο κόστος. Η τυπική μέθοδος είναι να πραγματοποιήσουν το τελετουργικό της διέλευσης των συνόρων μέσω ξηράς και θάλασσας χωρίς έγγραφα και κρυβόμενοι. Άλλωστε το να περάσει κανείς τα σύνορα συνεπάγεται να υποδυθεί και «ρόλους». Οι μετανάστες έχουν «τα δικά τους τελετουργικά – διαβατήριο, αίτημα για βίζα, ελέγχους ασφάλειας και της «παράστασης» να περάσουν από συγκεκριμένους τόπους και χώρους συνοριακών ελέγχων και τελωνείων» (Khosravi, 2011). Συγχρόνως η απαγόρευση να φθάσουν στον προορισμό τους, διαμορφώνει τις παράτυπες διαδρομές αναγκάζοντας τους μετανάστες να επιδιώκουν την αφάνεια πριν ακόμα φθάσουν στη χώρα (Coutin, 2005). Υπ' αυτήν την έννοια η παρατυπία αρχίζει από τη στιγμή που κάποιος αποφασίζει να μεταναστεύσει και οι πληροφορητές είχαν πλήρη επίγνωση αυτού, δεδομένου ότι έπρεπε να μεριμνήσουν για το παράτυπο ταξίδι τους.

Οι κακουχίες του ταξιδιού ενισχύονται από τους ελέγχους στα σύνορα και τα εμπόδια, που πρέπει κανείς να ξεπεράσει, αλλά και τις καιρικές συνθήκες, ιδιαίτερα στα ορεινά περάσματα μεταξύ του Ιράν και της Τουρκίας. Η γνώση του τι να περιμένουν καθ' οδόν, η κατανόηση της φύσης του ταξιδιού και η γνώση των συνοριακών πολιτικών ελέγχου και των κινδύνων, είναι ένα ακόμη ζήτημα.

Οι διακινητές φαίνεται να είναι η κύρια πηγή πληροφοριών σχετικά με το ταξίδι, αν και όχι απαραίτητα οι πιο ειλικρινείς και ακριβείς πηγές. Κάποιοι είχαν επίγνωση ότι οι πληροφορίες θα είναι ψευδείς και ότι οι διακινητές και μπορούν και λένε ψέματα

«.. βέβαια η απόφαση {να μεταναστεύσω} είναι δική μου, εγώ αποφασίζω. Αλλά πρέπει να ακούς τον διακινητή γιατί αυτοί γνωρίζουν τον τρόπο. Ψεύδονται πολύ και το ξέρουμε αλλά δεν έχουμε και άλλη ευκαιρία, Ε; Έτσι είναι για μας, πρέπει να ακούμε τον διακινητή. Πρέπει να τους ακολουθείς» (Tamim, άνδρας, 19 ετών)

Ωστόσο δεν είχαν ενημερωθεί όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι. Στην πραγματικότητα σχεδόν οι μισοί εξήγησαν ότι δεν είχαν γνώση του τι επρόκειτο να συμβεί, ποια σύνορα θα περάσουν και πως. Φαίνεται πως οι πληροφορίες σχετικά με τη διαδρομή, σχετικά με τα εμπόδια και τους κινδύνους στην πορεία, δεν αποκτούν υπόσταση παρά τη στιγμή που τα συναντούν. Η συνειδητοποίηση του τι πρόκειται να ακολουθήσει είναι σταδιακή, μια βήμα προς βήμα διαδικασία που κατά κάποιον τρόπο τους προφυλάσσει από την ανησυχία (και ενδεχομένως ν' αλλάξουν άποψη) σχετικά με το ταξίδι. Η άμεση ανησυχία είναι το επόμενο βήμα, όχι αυτό που το ακολουθεί. Και αυτό αντικατοπτρίζεται επίσης στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων τους σχετικά με το μεταναστευτικό σχέδιο, ειδικά όταν συζητούν την εξέλιξή του. Είναι προοδευτική και εξαρτάται από το επόμενο βήμα.

Το πρώτο συνοριακό πέρασμα πραγματοποιείται από το Αφγανιστάν στο Ιράν, συνήθως μέσω Πακιστάν. Όλοι, εκτός ενός, από αυτούς που μετανάστευσαν από το Αφγανιστάν, επέλεξαν να πραγματοποιήσουν αυτό το πέρασμα παράνομα παρά την δυνατότητα να ταξιδεύσουν με θεώρηση (βίζα). Αυτό μπορεί να αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μέρος της ιστορίας του συγκεκριμένου συνόρου, ενός αρκετά ανοιχτού ως την τελευταία δεκαετία.

Το δεύτερο συνοριακό πέρασμα, και το πιο επικίνδυνο σύμφωνα με όλους τους συνεντευξιαζόμενους, είναι το Ιρανοτουρκικό σύνορο.

« Ιράν –Τουρκία είναι το σκληρότερο διότι απελαύνουν στο Αφγανιστάν. Μας συνέλαβαν μια φορά στα σύνορα με το Ιράν και μας απέλασαν {...} το σκληρότερο σύνορο. Το τουρκικό-ελληνικό σύνορο έχει νερό, αλλά είναι το ευκολότερο. Στο Ιράν μπορεί να σε σκοτώσουν» (Sum & Reza, γυναίκα & άνδρας, 27 & 37 ετών)

Μια πολύ ιδιαίτερη βιομηχανία μετανάστευσης έχει αναπτυχθεί περίξ των ιρανικό-τουρκικών συνόρων με επίκεντρο το λαθρεμπόριο, πρωτίστως ελεγχόμενο από τους Κούρδους.

«Οι Κούρδοι εργάζονται και στις δύο πλευρές των συνόρων» (Murfat, άνδρας, 26 ετών)

Σχεδόν όλοι είχαν ζήσει την εμπειρία του Ιρανοτουρκικού συνόρου, το οποίο ορισμένοι το εξιστορούσαν ως ανυπέρβλητο. Οι πληροφορίες αποκτώνται κατά τη φάση αναμονής, όντας στο Ιράν, και κυρίως στην Τουρκία.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον ήταν το επίπεδο γνώσης, που είχαν οι πληροφορητές, για τις ελληνικές (και τις ΕΕ) πολιτικές συνοριακών ελέγχων. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές στο Ελληνικό σύστημα διαχείρισης της μετανάστευσης τα τελευταία χρόνια. Το 2012, ένας φράκτης 12,5 χιλιομέτρων, αναγέρθηκε κατά μήκος των Ελληνοτουρκικών συνόρων στον ποταμό Έβρο, ενός σημείου εισόδου για τους μετανάστες, που εισέρχονται στην Ελλάδα. Ο φράκτης ενισχύθηκε από την επιχείρηση «ΑΣΠΙΔΑ», οπότε μεταφέρθηκαν 1800 συνοριοφύλακες κατά μήκος των χερσαίων συνόρων, υπεύθυνοι κυρίως για τον εντοπισμό, τον έλεγχο και τη φύλαξη τους. Αυτό, μετατόπισε την πλειοψηφία των ροών προς τα θαλάσσια σύνορα. Κατά τον χρόνο εκπόνησης της μελέτης τα προαναφερθέντα μέτρα ήταν ήδη σε ισχύ. Όμως είναι ενδιαφέρον ότι κανένας από τους πληροφορητές δεν αναφέρθηκε σ' αυτά. Στην πραγματικότητα ισχυρίστηκαν ότι δεν είχαν καμία

γνώση των πολιτικών στα σύνορα και η πλειοψηφία δεν είχε καμία προηγούμενη γνώση των εν ισχύ πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου, έως ότου έφτασαν είτε στη Τουρκία ή στην ίδια την Ελλάδα.

« Δεν ξέρω τίποτα για την Ελλάδα, ο φράκτης... τίποτα {...} Κανείς δεν μου είπε κάτι, δεν ξέραμε τίποτα» (Sayad, άνδρας, 27 ετών)

Μάλλον, φαίνεται να είχαν ασαφείς πληροφορίες σχετικά με τις συλλήψεις και την κράτηση (κυρίως στη Τουρκία) και πάλι όμως κυρίως από διακινήτες και συχνά ανακριβείς (οι περισσότερες από τις διαδικασίες που περιέγραψαν ήταν τουλάχιστον ενός έτους¹²).

Ο θάνατος στα σύνορα ήταν ένα επαναλαμβανόμενο θέμα στις συζητήσεις μας με τους πληροφορητές, κυρίως με αυτούς στην Τουρκία, αλλά και με πληροφορητές στην Ελλάδα, οι οποίοι είχαν πρόσφατα φθάσει (λιγότερο από 1 έτος).

«όλοι ξέρουμε ότι είναι δύσκολο και επικίνδυνο. Γιατί αν πας προς Ελλάδα η Ελληνική αστυνομία θα σε πυροβολήσει όταν είσαι μέσα στη βάρκα αλλά αν δοκιμάσεις από εδώ [Τουρκία] απευθείας στην Ιταλία, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να βυθιστεί το πλοίο καθοδόν. Κάποιοι φίλοι μου το δοκίμασαν, ήταν 4-5 μέρες μέσα στο πλοίο και βυθίστηκαν όταν έφτασαν κοντά στην Ιταλία» (Nahil, άνδρας, 45 ετών)

Οι θάνατοι στα σύνορα αποτελούν τη σαφέστερη έκφραση των πολιτικών ελέγχου των συνόρων. Το 2014 ήταν η πιο θανατηφόρα χρονιά στη Μεσόγειο Θάλασσα και μια από τις πλέον θανατηφόρες στο Αιγαίο Πέλαγος. Ο ΔΟΜ στο έργο του «*Missing Migrants Project*» κατέγραψε από το 2013 ως το 2014, εκατόν δεκατρείς (113) θανάτους και αγνοούμενους με βάση τα καταγεγραμμένα περιστατικά των επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης. Η Ύπατη Αρμοστεία έχει επικρίνει κρατικές πολιτικές, που οδηγούν τους «ανθρώπους των πλοιαρίων» να «παρεμποδίζονται, να επιστρέφονται, να αγνοούνται από διερχόμενα πλοία ή να τους αρνούνται την επιβίβαση¹³». Παρά όμως τα σκληρά μέτρα, που αποσκοπούν στο να παρεμποδίσουν την είσοδο, οι πληροφορητές δεν φαίνεται να αποθαρρύνονται από τον πανταχού παρόντα κίνδυνο. Το επικίνδυνο πέρασμα έρχεται σε δεύτερη σημασία σε σχέση με την προσδοκία, που τους παρακινεί να επιδιώξουν ένα καλύτερο μέλλον. Υπό αυτή την έννοια, οι Αφγανοί εμφανίζουν αξιοσημείωτη αποφασιστικότητα παρακινούμενοι και υποστηριζόμενοι κυρίως από την επιθυμία και την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή, όπως και πολλοί από τους λοιπούς παράτυπους, που φτάνουν στην Ελλάδα.

Αυτή η αποφασιστικότητα αποτυπώνεται κατά καιρούς σε επανειλημμένες προσπάθειες να διασχίσουν τα σύνορα.

«Συνέχιζαν να με στέλνουν πίσω. Κάθε φορά πίσω στην Τουρκία. Πολλοί από τους φίλους μου πέθαναν στη θάλασσα, αλλά εγώ προσπάθησα 6 φορές να περάσω έως ότου τέλειωσαν τα χρήματά μου, τότε όμως, ένας καλός μου φίλος που εργάζεται και έχει έγγραφο μου είπε ότι θα μου δώσει 12.000 δολάρια, ώστε θα μπορούσα να περάσω όχι με φουσκωτό σκάφος, αλλά με κανονικό πλοίο. Και έτσι πέρασα στη Μυτιλήνη τη νύχτα» (Atal, άνδρας, 28 ετών)

¹² Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε σχέση με την κράτηση, που θα εξετασθεί παρακάτω.

¹³ Erika Feller, Assistant High Commissioner for Protection, speaking to the UNHCR's Executive Committee, 6 October 2010 quoted in Grant 2011:141

Εν τούτοις η επιτυχημένη διέλευση του δέν είναι μόνο αποτέλεσμα επιμονής, σε μεγάλο βαθμό καθορίστηκε από το κεφάλαιο που εξασφάλισε, ευγενική προσφορά του φίλου του, που του επέτρεψε να περάσει με «ένα σωστό πλοίο». Απουσία του εν λόγω κεφαλαίου, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια διαρκή διέλευση.

Τρεις πληροφορητές περιέγραψαν την εμπειρία επαναπροώθησής τους σε τουρκικά χωρικά ύδατα και ένας πληροφορητής, ο Rasat, που είχε προσπαθήσει να περάσει σε Ελλάδα και Βουλγαρία 3 φορές, απωθούνταν ή απελαύνονταν στα σύνορα κάθε φορά. Όταν ρωτήθηκε, αν εξακολουθεί να σχεδιάζει να προσπαθήσει να διασχίσει τα σύνορα, μας κοίταξε με έκπληξη.

«..ναι φυσικά {...} προσπαθώ ακόμη να συγκεντρώσω ορισμένα, περισσότερα, χρήματα, ένας φίλος μου είπε θα με βοηθήσει επίσης και μετά θα φύγω» (Rasat, άνδρας, 26 ετών)

Αυτό, είναι ιδιαίτερα κρίσιμο σε σχέση με τις υπάρχουσες πολιτικές. Η αποτροπή, με τη μορφή συνοριακών ελέγχων, οι περιφράξεις και η αυξημένη αστυνόμευση δεν φαίνεται να αποθαρρύνουν τόσο, όσο να ωθούν σε εναλλακτικά σημεία εισόδου και αύξηση σε απώλειες ζωών. Αποφασισμένοι να διασχίσουν, και συχνά με λίγες εναλλακτικές επιλογές, η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών συμπεριλαμβανομένων των Αφγανών, που επιθυμούν να εισέλθουν στην Ευρώπη, διασχίζουν την Τουρκία μετατρέποντας τη χώρα σε μια κρίσιμη διαδρομή, αλλά και σε κόμβο, όπου το μεταναστευτικό σχέδιο μπορεί σε ορισμένες φορές να αλλάξει σχήμα.

Η Τουρκία είναι ένα κρίσιμο στάδιο κατά τη διαδρομή προς την Ευρώπη και για τους Αφγανούς ο πρώτος προορισμός, όπου αναδεικνύεται η δυνατότητα εγκατάστασης.

5. Καθ' οδόν προς την Ευρώπη: Ο ρόλος της Τουρκίας στο μεταναστευτικό σχέδιο

Ανεξάρτητα από τους τελικούς προορισμούς, οι διαδρομές και τα μέσα μεταφοράς τείνουν να είναι τα ίδια και στην πραγματικότητα, οι μετανάστες, συμπεριλαμβανομένων των Αφγανών, τείνουν να συγκλίνουν σε ορισμένες πόλεις και κόμβους (π.χ. Τεχεράνη, Κωνσταντινούπολη) και συνοριακές διαβάσεις και τοποθεσίες (όπως Zahedan, Zabol, Van-για τις διαδρομές των Αφγανών βλ. Παράρτημα Ι).

Το μεγαλύτερο ποσοστό των παράτυπων μεταναστών εισέρχεται στην Τουρκία μέσω των ανατολικών συνόρων της. Φθάνουν από την ξηρά (με φορτηγά, λεωφορεία ή ακόμη και με τα πόδια), μέσω Ούρβας, δίπλα από τα σύνορα με τη Συρία ή μέσω των πόλεων του Βαν, δίπλα στα Ιρανικά σύνορα (βλ. Triantafyllidou & Maroukis 2012). Από εκεί οι μετανάστες διανέμονται ανάλογα με τα χρήματα που έχουν δώσει, το ταξίδι που έχει επιλέξει ο διακινητής και ταξιδεύουν στην Άγκυρα, την Κωνσταντινούπολη, αλλά και τη Σμύρνη, την Αττάλεια, το Τσανάκαλε και την Αλικαρνασσό. Εκεί περιμένουν, από μερικές ημέρες έως και μήνες, μέχρις ότου κατορθώσουν να φθάσουν σε μια ευρωπαϊκή χώρα. Για εκείνους, που μπορούν ν' αντέξουν οικονομικά, υπάρχει μια εύκολη και απ' ευθείας διαδρομή προς την Τουρκία, μέσω αεροπορικών πτήσεων. Η Τουρκία υπέγραψε συμφωνίες απελευθέρωσης της βίζας με ένα σημαντικό αριθμό χωρών (60 συνολικά εθνικότητες) στον Καύκασο και τη Μέση Ανατολή, για παράδειγμα με τη Συρία (2009), τη Λιβύη (2009), το Τατζικιστάν (2009), δίνοντας έτσι τη δυνατότητα νομίμου περάσματος προς την Τουρκία, που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ένα βήμα διέλευσης προς την ΕΕ. Το Αφγανιστάν είναι μία από τις χώρες αυτές, όπου επιπλέον η Τουρκική κυβέρνηση χρηματοδοτεί κατ' έτος ένα ποσοστό σπουδαστών για να φοιτήσουν σε τουρκικά πανεπιστήμια. Έτσι είναι δυνατόν κάποιος να φτάσει νόμιμα και να περάσει στην Ελλάδα «παράνομα». Στην πραγματικότητα η Τουρκία διαδραματίζει ένα κρίσιμο ρόλο στην αφγανική περίπτωση, τόσο ως χώρα διέλευσης, για την είσοδο στην ΕΕ, αλλά και ως ένα μέρος, όπου οι μετανάστες επανεξετάζουν τις προσδοκίες τους και το μεταναστευτικό τους σχέδιο.

5.1 Οι Αφγανοί της Τουρκίας

Οι Αφγανοί είναι μια σημαντική κοινότητα στην Τουρκία. Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας στην Κωνσταντινούπολη συναντήσαμε διάφορες ΜΚΟ και Οργανισμούς¹⁴, που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο να κατανοήσουμε το μέγεθος, αλλά και ζητήματα του Αφγανικού πληθυσμού στην Τουρκία. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις που μας δόθηκαν υπήρχαν περίπου 15.000 καταγεγραμμένοι, 4.000 πρόσφυγες και 5.500 αιτούντες άσυλο¹⁵. Έτσι περίπου 25.000 πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, είχαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο καταγραφεί, πρωτίστως Ιρακινοί (40% του συνόλου των αιτημάτων), Ιρανοί, Αφγανοί και Σομαλοί.

¹⁴ Κατόπιν αιτήματος θα παραμείνουν ανώνυμοι, αλλά συνολικά προσεγγίσθηκαν τρεις ΜΚΟ που ασχολούνται με μετανάστες και μία θρησκευτική οργάνωση, που οικειοθελώς συζήτησαν μαζί μας το θέμα των μεταναστών. Είμαι ευγνώμων για τη συνεργασία και την προθυμία να μας παρέχουν πληροφορίες.

¹⁵ Τα νούμερα στρογγυλοποιήθηκαν και αφορούν στα τελευταία στατιστικά δεδομένα του Νοεμβρίου 2013.

Οι αφίξεις από το Αφγανιστάν αυξήθηκαν ξαφνικά το 2011- 2012 με τους αριθμούς να κορυφώνονται με 14.000 νέες αφίξεις¹⁶ (σε σύγκριση με το μέσο όρο των καταχωρήσεων 2.000 σε ετήσια βάση). Η απότομη αύξηση οφείλεται κυρίως στην αλλαγή των πολιτικών στο Ιράν. Σε αντίθεση με το παρελθόν η Ιρανική κυβέρνηση απαγόρευσε την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στα παιδιά των Αφγανών, σταμάτησε την οικονομική στήριξη και απέσυρε το καθεστώς του *prima facie* πρόσφυγα, απαιτώντας από τους Αφγανούς να δηλώνονται και να υποβάλουν αίτηση για άδειες (που συχνά απορρίπτονταν). Ο κοινωνικός αποκλεισμός, που ακολούθησε και οι φόβοι των απελάσεων, έσπρωξαν τους Αφγανούς σε μια δεύτερη μετακίνηση στην Τουρκία, που είναι το πλησιέστερο σύνορο (συνέντευξη με εκπρόσωπο ΜΚΟ, Κωνσταντινούπολη, 2014).

Η Τουρκία έχει θέσει γεωγραφικούς περιορισμούς στη Σύμβαση του 1951 για τους πρόσφυγες. Μόνον ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να ζητήσουν άσυλο, ενώ όλες οι άλλες εθνικότητες, έως πρόσφατα, θα έπρεπε να καταγραφούν στην Ύπατη Αρμοστεία και αν το αίτημά τους γινόταν δεκτό θα παρέμεναν στην Τουρκία αναμένοντας επανεγκατάσταση. Στην πράξη, αυτό θα μπορούσε να διαρκέσει από μήνες έως χρόνια ανάλογα με την εθνικότητα. Από το Μάιο του 2013 η Ύπατη Αρμοστεία ανακοίνωσε για τους Αφγανούς «πρόγραμμα αναστολής», σύμφωνα με το οποίο οι Αφγανοί θα ήταν επιλέξιμοι μόνο για προεγγραφή, δηλαδή τα στοιχεία τους θα καταγράφονταν, αλλά όχι και το αίτημά τους. Το σύστημα αυτό τους επιτρέπει ένα επίπεδο προστασίας από την απέλαση και την κράτηση, αλλά τους αποκλείει από τη διαδικασία επανεγκατάστασης, τη μόνη μέχρι τότε διαθέσιμη επιλογή γι' αυτούς στην Τουρκία.

Σύμφωνα με τις ΜΚΟ, που ρωτήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, αυτός είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για τη μείωση του αφγανικού πληθυσμού, που επιδιώκουν τώρα να περάσουν στην Ευρώπη περισσότερο από πριν. Η αλλαγή του προγράμματος ήταν σε απάντηση της ταχείας αύξησης του Αφγανικού πληθυσμού, που σε κάθε περίπτωση όμως, είχε λιγοστές προοπτικές επανεγκατάστασης. Οι Αφγανοί ωστόσο έχουν λιγοστές προοπτικές επανεγκατάστασης. Μόνο το 0,8% του συνόλου των προσφύγων, που έγινε δεκτό στις ΗΠΑ το 2011, προερχόταν από το Αφγανιστάν (Fine, 2014). Επιπλέον, όταν προκύπτει θέμα επανεγκατάστασης, η επιλογή γίνεται συνήθως από την ομάδα των υποψηφίων, που βρίσκονται στο Αφγανιστάν ή στο Ιράν.

Ο νέος νόμος για τους *Αλλοδαπούς και τη Διεθνή Προστασία* που τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2014 φιλοδοξεί ν' αναμορφώσει πλήρως και να μεταρρυθμίσει το σύστημα Ασύλου της Τουρκίας, που με τη σειρά του θα προσφέρει μεγαλύτερη προστασία στους Αφγανούς, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη (ακόμη και στη διάρκεια της προεγγραφής). Κατά κάποιον τρόπο, σύμφωνα με τις ΜΚΟ, αυτή είναι μια δοκιμή για την ένταξη. Σε αντίθεση με άλλες εθνικότητες, οι Αφγανοί έχουν την τάση να ενσωματώνονται αρκετά καλά στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Κωνσταντινούπολη. Αν ο νόμος επεκταθεί για να προσφέρει άδεια παραμονής και εργασίας με πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, θα δώσει μια βιώσιμη λύση για τους Αφγανούς, οι οποίοι πιθανότατα θα προτιμούσαν να παραμείνουν.

Πράγματι, ορισμένοι πληροφορητές εξήγησαν ότι θα παρέμεναν στην Τουρκία, αν τους δινόταν η ευκαιρία να εργαστούν και να διαμένουν νόμιμα με άδεια παραμονής και εργασίας. Έτσι, η παρατυπία

¹⁶ Οι αφίξεις μετρώνται με βάση τις καταχωρήσεις. Επομένως, τα νούμερα είναι επίσημα, αλλά αφορούν μόνον καταγεγραμμένους ή προηγουμένως εγγεγραμμένους Αφγανούς. Όσοι δεν ζήτησαν βοήθεια από την Ύπατη Αρμοστεία ή από ΜΚΟ είναι εντελώς αδήλωτοι και κατ' επέκταση δεν προσμετρούνται.

επηρέασε την απόφασή τους να είναι σε διέλευση. Η μεταβατική μετακίνηση από την Τουρκία φαίνεται να είναι αρκετά κοινή, με την Ελλάδα να παραμένει ο κυρίαρχος προορισμός, αν και μια νέα διαδρομή από την Βουλγαρία στη Σερβία και την Ουγγαρία εμφανίστηκε το 2013. Οι ΜΚΟ, τις οποίες επισκεφθήκαμε στην Κωνσταντινούπολη, εξήγησαν ότι οι μετανάστες συχνά ζήτησαν πληροφορίες για τις διαδρομές και οι ΜΚΟ προσπάθησαν να τους ενημερώσουν για τους κινδύνους του παράτυπου ταξιδιού. Παρ' όλα αυτά επιβεβαίωσαν, επίσης, ότι η Ελλάδα θεωρούνταν εξ αρχής ως σημείο διέλευσης, μια πύλη για να εισέλθουν στην Ευρώπη.

Εκτός από τη διέλευση και την περαιτέρω μετανάστευση, ο Düvel επισημαίνει επίσης ότι «σύμφωνα με τις *ad hoc* παρατηρήσεις, οι παράτυποι μετανάστες και οι πρόσφυγες επιστρέφουν τώρα στην Κωνσταντινούπολη σε μικρούς αριθμούς. Αυτό οφείλεται στην επιδείνωση της κατάστασης στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τον αποκλεισμό των διαδρομών» (Düvel, 2013). Ωστόσο στο παρόν δείγμα μόνο μια περίπτωση καταγράφηκε οικιοθελούς επιστροφής στην Τουρκία, ως αποτέλεσμα της κατάστασης στην Ελλάδα και κυρίως της ανεργίας. Γνωρίζοντας ότι θα μπορούσε να εργαστεί στην Κωνσταντινούπολη, ο ίδιος επέλεξε να επιστρέψει στην Τουρκία.

5.2 Εν αναμονή

Η παραμονή στην Τουρκία είναι ένα διάστημα αναμονής, χρόνος που δαπανάται για τη διέλευση και αναμονή για να πραγματοποιηθεί η διέλευση. Η αναμονή, σύμφωνα με τον Hage (2009) δείχνει ότι έχουμε εμπλακεί στη ζωή, και έχουμε προσδοκίες από αυτή. Στην πραγματικότητα εξυπηρετεί πολλαπλούς στόχους. Για κάποιους, η αναμονή έχει πρακτικό σκοπό, να συγκεντρώσουν το χρηματικό ποσό που απαιτείται για το επόμενο στάδιο του ταξιδιού. Για άλλους η αναμονή εξυπηρετεί έναν διαφορετικό σκοπό, τη συλλογή πληροφοριών, την απόκτηση γνώσεων και σε ορισμένες περιπτώσεις- επανεξέταση του μεταναστευτικού σχεδίου. Για όλους, το στάδιο αναμονής είναι και η ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ της επιθυμίας για διέλευση και της δυνατότητας να το πράξουν. Το στάδιο αναμονής επιτρέπει σε κάποιους να μετακινηθούν από την επιθυμία στη δυνατότητα, σε άλλους να επανεξετάσουν και σε πολλούς περισσότερους να παραμένουν σε αναμονή, σε διέλευση, μέχρι τη στιγμή που η επιθυμία και η δυνατότητα θα συναντηθούν.

Όλοι οι πληροφορητές εργάζονταν στην Τουρκία. Στην πραγματικότητα οι ευκαιρίες εργασιακής απασχόλησης είναι αυτό, που διαφοροποιεί δραστικά την εμπειρία αναμονής στην Κων/πολη σε σύγκριση με την αναμονή στην Αθήνα, αφού

«η διαφορά είναι ότι εδώ δεν χρειάζεται να ψάχνεις για τροφή στα σκουπίδια. Εδώ μπορείς να βρεις δουλειά, να εξοικονομήσεις μερικά χρήματα» (Ali, άνδρας, 40 ετών)

Η επιτόπια έρευνα στην Τουρκία επιβεβαίωσε ότι η πλειοψηφία των Αφγανών βρίσκουν εργασία και τείνουν να εργάζονται στην κλωστοϋφαντουργία (λεύκανση των τζιν ή κοπή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων). Η αφθονία σε υπόγειους χώρους, εργαστήρια σκληρών συνθηκών, τα λεγόμενα sweatshops, που στη συνέχεια πωλούν τα προϊόντα σε μεγάλες εταιρείες, σημαίνει ότι κάποιος μπορεί να βρει δουλειά ανασφάλιστος. Το κόστος είναι επίσης εξαιρετικά χαμηλό για τους εργοδότες, δεδομένου ότι πληρώνουν 350 τουρκικές λίρες κατά μέσο όρο (ενώ ο κατώτατος μισθός για τους Τούρκους πολίτες είναι 900 λίρες¹⁷). Όλοι οι πληροφορητές, που συναντήσαμε στην Κωνσταντινούπολη, εργάζονταν στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας και μερικοί από τους

¹⁷TRY350=EUR126, TRY900=EUR323

ερωτηθέντες στην Ελλάδα είχαν επίσης δηλώσει προηγούμενη εργασία, είτε σε υφάσματα ή σε κατασκευές, ενώ ζούσαν στην Τουρκία.

« Σχεδιάζω να προχωρήσω στην Ευρώπη γι' αυτό ήρθα εδώ, αλλά το πρόβλημα είναι τα χρήματα, δεν έχω τόσα πολλά έτσι είμαι ακόμη εδώ» (Gulma, άνδρας 30 ετών)

Υπάρχει η αντίληψη ότι τα χρήματα, που συγκεντρώθηκαν, θα χρησιμοποιηθούν για το ταξίδι στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία ή / και την Ιταλία. Παρ' όλα αυτά, κανένας από τους πληροφορητές στην Κωνσταντινούπολη δεν είχε καταφέρει να αποταμιεύσει το απαιτούμενο ποσό, και στις περισσότερες περιπτώσεις αρκετές χιλιάδες δολάρια τους χώριζαν από το στόχο τους. Έτσι, αναδεικνύεται ότι η συζήτηση γύρω από το ταξίδι πραγματοποιείται εκτός του πλαισίου του χρόνου, δεδομένου ότι ο τελευταίος είναι ένα άγνωστο στοιχείο. Δεν ξέρουν πότε θα συγκεντρώσουν το αναμενόμενο ποσό ή πότε ο διακινητής θα τους επιτρέψει να φύγουν. Και πάλι ο διακινητής εμφανίζεται στην αφήγηση, στην περίπτωση της Τουρκίας, κυρίως ως αυτός που περιμένει μαζί με τους μετανάστες, μόνον που η αναμονή είναι διαφορετική. Ο διακινητής περιμένει να λάβει την πληρωμή του.

Η Κωνσταντινούπολη είναι ένα κομβικό σημείο πληροφόρησης. Το γεγονός ότι μετανάστες βρίσκονται σε παρόμοιες συνθήκες, με παρόμοιες ανάγκες, δημιουργεί ένα χώρο για την ανταλλαγή, που ενισχύεται κατά τη φάση αναμονής. Αφηγήσεις για ιστορίες επιτυχίας τείνουν να αναπαράγονται κατά τη φάση της διέλευσης και μέσα σε αυτές τις ιστορίες κάποια φαντασίωση κατασκευάζεται του τι μπορεί να αναμένεται. Οι πληροφορίες αφορούν σε διάφορες πτυχές του ταξιδιού, αλλά αυτό που ως επί το πλείστον συζητείται, ενώ βρίσκονται στην Τουρκία, είναι η διαδρομή και ό, τι ακολουθεί το πέρασμα των συνόρων.

Η **διαδρομή για τη διέλευση** είναι ένα κρίσιμο ζήτημα και έγινε ένα καυτό θέμα συζήτησης κατά την επίσκεψή μας στην Κωνσταντινούπολη. Οι πληροφορητές ήθελαν να ξέρουν, αν οι φήμες σχετικά με τις πολιτικές κράτησης και απέλασης στην Ελλάδα ήταν αληθείς, και ποιός ήταν ο ασφαλέστερος τρόπος να πάνε: Ελλάδα ή Βουλγαρία; Οι διαδρομές αξιολογούνται με βάση τις πληροφορίες, που αποκτώνται από τους διακινητές:

«Βουλγαρία; Ναι ο δρόμος είναι κλειστός.. Ναι, οι διακινητές μας είπαν ότι είναι κλειστός. Αν μένεις εδώ για έναν χρόνο συναντάς πολλούς διακινητές, ώστε να μπορείς πάντα να επιλέξεις, με βάση και τα χρήματα πώς να φύγεις. Πραγματικά δεν νοιάζονται, εφόσον παίρνουν τα χρήματά τους και σου προτείνουν διαφορετικές διαδρομές με διαφορετικά κόστη. Έτσι ήθελα Ιταλία γιατί νομίζω ότι είναι λιγότερο επικίνδυνη» (Samir, άνδρας, 21 ετών)

Οι διαδρομές επιλέγονται επίσης με βάση τα κοινωνικά δίκτυα, και ειδικά σε σχέση με εκείνους που έχουν ήδη πραγματοποιήσει το πέρασμα. Η επιτυχής άφιξη είναι στην πραγματικότητα, μια σύσταση προς τους μελλοντικούς μετανάστες να επιχειρήσουν παρόμοια διαδρομή. Σε πολύ λίγες περιπτώσεις, οι πληροφορητές εμφανίστηκαν αμφιταλαντευόμενοι για το τι ήθελαν να επιτύχουν. Η επιθυμία να πραγματοποιήσουν τις προσδοκίες τους συγκρούονταν με την περιορισμένη δυνατότητα να το πράξουν και η επιστροφή, σε ορισμένες περιπτώσεις, εξετάστηκε ως εναλλακτική λύση.

« Πράγματι, ναι έχω σχέδιο. Στο τέλος αυτού του χρόνου πρέπει να είμαι στην Ευρώπη. Αν δεν τα καταφέρω θα επιστρέψω στο Αφγανιστάν {...} Δεν θέλω να μείνω στην Τουρκία ή θα πάω στην Ευρώπη ή θα γυρίσω πίσω» (Tamim, άνδρας, 19 ετών)

Ωστόσο, όπως ο διερμηνέας προειδοποίησε μετά τις συνεντεύξεις, η επιστροφή συζητείται συχνά αφαιρετικά, ούτε με συγκεκριμένα σχέδια ούτε με συγκεκριμένη επιθυμία να επιδιωχθεί. Είναι ένας μηχανισμός άμυνας για εκείνους που μένουν πίσω.

6. Άφιξη στην Ελλάδα: διέλευση στην ΕΕ

Για όσους επιτυγχάνουν τη διέλευση, η εμπειρία της Ελλάδας, είναι ίσως η πιο κρίσιμη πτυχή του ταξιδιού, δεδομένου ότι είναι στην Ελλάδα, όπου οι Αφγανοί αντιμετωπίζουν τη σκληρή πραγματικότητα της ευρωπαϊκής διαχείρισης της μετανάστευσης και όπου η επιστροφή ξαναμπάνει στην αφήγηση.

6.1. Αφγανική μετανάστευση στην Ελλάδα

Ο ακριβής αριθμός των Αφγανών στην Ελλάδα είναι άγνωστος. Το 2012 η Πρεσβεία του Αφγανιστάν στη Βουλγαρία σημείωσε ότι οι νόμιμοι μετανάστες (κυρίως οι κάτοχοι ροζ κάρτας) εκτιμήθηκαν σε περίπου 2.900. Ο Πρόεδρος της Κοινότητας Αφγανών στην Ελλάδα εκτιμά ότι ο πληθυσμός ανέρχεται σε περίπου 10.000, εκ των οποίων νόμιμοι πιστεύεται ότι είναι περίπου 1.500 (περιλαμβάνονται όσοι έχουν ροζ κάρτα, αναγνωρισμένοι πρόσφυγες, με ανθρωπιστική ή επικουρική προστασία). Σε επικοινωνία μας, στις αρχές Ιανουαρίου 2014, ο Πρόεδρος του Ελληνικού Φόρουμ για τους Πρόσφυγες σημείωσε ότι τα στοιχεία παρέμεναν λίγο ως πολύ τα ίδια. Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι αριθμοί των συνολικών αφίξεων έχουν μειωθεί σημαντικά σε σύγκριση με το παρελθόν.



Πηγή: Στοιχεία από την Ελληνική Αστυνομία. Για το 2014 τα στοιχεία αφορούν σε 11 μήνες. Για το 2008 και 2010 μόνον συγκεντρωτικά είναι διαθέσιμα

29 από τους πληροφορητές εισήλθαν στην Ελλάδα μέσω των θαλασσίων συνόρων την τελευταία τριετία, επιβεβαιώνοντας τα στοιχεία συλλήψεων που δείχνουν τη μεταστροφή από τα χερσαία στα θαλάσσια σύνορα. Μόνο 10 εισήλθαν από τη περιοχή του Έβρου και η πλειοψηφία αυτών πριν το 2012, δηλαδή πριν την ανύψωση του φράχτη. Η αποτελεσματικότητα του φράχτη στην ανάσχεση των ροών στα χερσαία σύνορα είναι αδιαμφισβήτητη και επιβεβαιώνεται και από τα επίσημα στοιχεία. Παρόλα αυτά, το συνολικό αποτέλεσμα είναι αμφιλεγόμενο, καθώς πολλοί περισσότεροι τώρα εισέρχονται από τα θαλάσσια σύνορα, με κίνδυνο της ζωής τους.

Η μείωση και αύξηση των ροών οφείλονται σε διάφορους παράγοντες. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη η σημασία της παύσης των επιστροφών (το 2010) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του Δουβλίνου II. Η προσωρινή αναστολή των επιστροφών (η οποία είναι σε ισχύ έως σήμερα) σήμαινε ότι αν συλληφθεί ο μετανάστης σε άλλη χώρα ήταν απίθανο να επιστραφεί στην Ελλάδα. Αντίθετα, σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Κοινότητας Αφγανών στην Ελλάδα, η αναστολή των επιστροφών πιθανό να διευκολύνει το πέρασμα των Αφγανών σε άλλες χώρες

«Η κύρια οδός εξακολουθεί να είναι η Ελλάδα, μόνον τώρα, επειδή είναι η μόνη χώρα, όπου επιστροφές σύμφωνα με το Δουβλίνο II, έχουν σταματήσει. Οι αφιχθέντες μπορούν να δώσουν δακτυλικά αποτυπώματα, αλλά αν συλληφθούν σε ένα άλλο κράτος μέλος δεν αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της επιστροφής».

Η γνώση ότι οι επιστροφές σύμφωνα με το Δουβλίνο II έπαψαν, κυκλοφορεί στα αφγανικά δίκτυα και σε μεγάλο βαθμό σε αυτό οφείλεται η αύξηση από το 2011 και μετά. Η πρόσφατη σύσταση της Ύπατης Αρμοστείας στα κράτη μέλη της ΕΕ να συνεχίσουν την αναστολή των επιστροφών στην Ελλάδα, κατά πάσα πιθανότητα θα τροφοδοτήσει επίσης τα δίκτυα στο εγγύς μέλλον¹⁸.

6.2 Η εμπειρία της Ελλάδας

Στους πληροφορητές συνήθως είχαν δοθεί ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με το τι θα συμβεί από τη στιγμή, που θα περάσουν στην Ελλάδα, και πάλι η κύρια πηγή πληροφοριών ήταν οι διακινητές, που συχνά τους καθοδηγούν για το τι πρέπει να κάνουν από τη στιγμή που θα περάσουν στη χώρα. Σε κάποιους είπαν ότι θα συλληφθούν για λίγο και στη συνέχεια θα αφεθούν ελεύθεροι με ένα έγγραφο, που θα τους επιτρέψει να ταξιδέψουν στην Αθήνα. Αυτός ο τύπος της (παρα-) πληροφόρησης ήταν πολύ συχνός. Έτσι, σχεδόν κανείς δεν ήξερε τον πραγματικό σκοπό του εγγράφου, μια διοικητική απόφαση απέλασης, που απαιτεί από τον κάτοχο να εγκαταλείψει οικειοθελώς την χώρα σε 30 ημέρες.

«Έφθασα στη Μυτιλήνη με δύο φίλους, πήγαμε μαζί στην αστυνομία. Μας κράτησαν για 7 μέρες και μετά μας έδωσαν ένα χαρτί ενός μηνός. Πήγαμε στην Αθήνα και ακούσαμε από άλλους Αφγανούς ότι το χαρτί που μας έδωσαν ήταν άχρηστο, δεν μπορείς να κάνεις τίποτα με αυτό. Έτσι, όταν τέλειωσε ο μήνας ζήτησα από τον πατέρα και τη μητέρα μου 3000 ευρώ για να πάω στην Ιταλία διότι εδώ {στην Ελλάδα} δεν είναι καλά και θέλω να πάω κάπου αλλού. Αλλά δεν είχαν χρήματα να μου στείλουν. Έτσι έμεινα να μαζέψω τα χρήματα, αλλά δεν το έχω καταφέρει ακόμη» (Helmat, άνδρας, 21 ετών)

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, θεωρητικά, το σύστημα έχει αλλάξει. Με βάση το νέο σύστημα, ο έλεγχος λαμβάνει χώρα στα κέντρα υποδοχής, και ανάλογα με την εθνικότητα και την προσωπική κατάσταση, το άτομο μεταφέρεται σε εγκατάσταση κράτησης/προαναχωρησιακό κέντρο ή απελευθερώνεται. Στην πράξη, αρκετοί από τους πληροφορητές, που συνελήφθησαν / διασώθηκαν κατά την είσοδο, έμειναν για μια-δυο ημέρες έως μια εβδομάδα στο κέντρο ελέγχου και στη συνέχεια απετέθηκαν ελεύθεροι με ένα χαρτί διοικητικής απέλασης.

¹⁸ <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=54cb3af34>

Άλλοι, επαφίονται στην καλοσύνη των ξένων κατά την είσοδο.

«...ήρθαμε με ένα πλοίο, πραγματικά μικρό, 30 άνθρωποι. Νύχτα, φθάσαμε σε μια περιοχή σαν ζούγκλα και μας έβαλαν σε μια βάρκα. Φθάσαμε στην Ελλάδα και το πρωί προσεγγίσαμε μια περιοχή με σπίτια, πεινούσαμε τόσο πολύ και μια γυναίκα μας έδωσε λίγο τυρί και ψωμί και μας είπε ότι θα καλέσει την αστυνομία. Την ευχαριστήσαμε διότι μας βοήθησε και δεν ξέραμε πού να πάμε έτσι θέλαμε να έρθει η αστυνομία. Και η αστυνομία ήρθε και μας πήγαν σε μια άλλη τοποθεσία, δεν ξέρω πώς λέγεται και μετά μείναμε εκεί για μια εβδομάδα» (Arať, άνδρας, 26 ετών)

Η ιστορία του Arať είναι ένα από τα λίγα παραδείγματα επιτυχούς διέλευσης στην παρούσα έρευνα, αλλά και μια διπλή εμπειρία συνόρων, αφού αργότερα πέρασε με επιτυχία στην Ιταλία.

6.3 Σε διέλευση

Η Ελλάδα δεν είναι προορισμός για τους Αφγανούς. Στην πραγματικότητα, δεν υπήρξε για αρκετό καιρό. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην πρώτη ενότητα, η επιλογή προορισμού τους καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις πληροφορίες και τους «μύθους», που διαιωνίζονται μέσω των δικτύων, κυρίως η επιδίωξη ενός συγκεκριμένου είδους ασύλου (που ενσωματώνει την ένταξη και την παροχή βοήθειας). Αν τα κοινωνικά δίκτυα, οι προσδοκίες και οι διακινήτες επηρεάζουν σημαντικά το ταξίδι έως την άφιξη στην Ελλάδα, οι πολιτικές της χώρας καθορίζουν το αποτέλεσμα. Έτσι, η αλληλεπίδραση μεταξύ δομής και του ατόμου, αλλά και η δυνατότητα, συνεχίζονται κατά τη διάρκεια της διέλευσης.

Η ιδέα της Ελλάδας ως χώρας διέλευσης αντικατοπτρίζεται στο λόγο του πληροφορητή:

« Στο Αφγανιστάν είχα ακούσει ότι υπάρχει μια χώρα που λέγεται Ελλάδα και είναι σαν μια πόρτα, περνάς μέσα από αυτήν για να φθάσεις στην Ευρώπη» (Dabar, άνδρας, 25 ετών)

Πολύ λίγοι πληροφορητές στην παρούσα έρευνα ανέφεραν την Ελλάδα ως τελικό προορισμό¹⁹. Παρέμεναν, εντούτοις, εξαιτίας μιας ποικιλίας παραγόντων: εργασιακής απασχόλησης, εγκατάστασης και ένταξης (ιδιαίτερα εκείνοι που βρίσκονται εκτός Αθηνών), περιορισμένης ή ανυπαρξίας χρηματοδότησης, φόβου μήπως συλληφθούν και επιστραφούν ή όντας ήδη σε κράτηση. Ωστόσο, για την πλειοψηφία, η διέλευση ήταν και παρέμενε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ο αρχικός στόχος και η ελπίδα για το μέλλον.

Είναι σε αυτό το στάδιο, όπου η προσδοκία / δυνατότητα και η δομή / άτομο συναντιούνται, με τα «διαρθρωτικά» εμπόδια να επηρεάζουν την ικανότητα και να διαμορφώνουν την ατομικότητα του μετανάστη. Το καθεστώς σε *διέλευση* κατασκευάζεται και γίνεται αντιληπτό υποκειμενικά και αντικειμενικά. Το κύριο αντικειμενικό στοιχείο, είναι τα δομικά εμπόδια, που ρυθμίζουν το ταξίδι, με τη μορφή των πολιτικών ελέγχου των συνόρων (De Genova, 2002), με τις ευκαιρίες εργασιακής

¹⁹ Από τους 41 πληροφορητές μόνο 5 δήλωσαν την πρόθεσή τους να παραμείνουν.

απασχόλησης, το κόστος από την έναρξη του μεταναστευτικού ταξιδιού καθώς και μέχρι το τέλος του, όπως και η ύπαρξη ή / και ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου (βλ. van Hear, 2004). Η απουσία επαρκούς χρηματοδότησης είναι ο κύριος λόγος, που οι Αφγανοί καταλήγουν σε διέλευση.

Οι Αφγανοί μετανάστες στην Ελλάδα μπορεί να είναι σε διέλευση, διανοητικά, και να περιμένουν την πραγματοποίηση της επιθυμίας τους να φύγουν. Όπως και πριν το ταξίδι, η διέλευση είναι μια πράξη εξισορρόπησης μεταξύ της επιθυμίας να είναι εν κινήσει και της επιτυχούς μετακίνησης, όπου η επιτυχία εξαρτάται από την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών εμποδίων (και την ικανότητα να το πράξουν) και της επιθυμίας του ατόμου να φύγει. Κάποιος μπορεί να είναι σε διέλευση για πολλά χρόνια, διατηρώντας την ελπίδα ότι τα αναγκαία χρήματα θα συγκεντρωθούν ή ότι η κατάλληλη ευκαιρία θα προκύψει ή ότι οι έλεγχοι ασφαλείας θα παρακαμφθούν. Ωστόσο, μπορεί κανείς πολύ καλά να πετύχει διέλευση σε άλλο προορισμό, μετά από διαμονή μερικών μηνών ή ακόμη και ετών σε μια χώρα. Έτσι, η παροδική μετακίνηση είναι ταυτόχρονα μέσα και πέρα από τον έλεγχο του κράτους.

Η άφιξη είναι μια διφορούμενη έννοια, γιατί όπως η Agustin (2003) επισημαίνει, πολλοί μετανάστες ποτέ δεν εγκαθίστανται, ποτέ ψυχικά ή σωματικά δεν εγκαταλείπουν ένα σπίτι, χωριό ή πόλη ή -θα προσέθετα- την ιδέα του τι περιμένουν και επιθυμούν να βρεθεί στον προορισμό τους. Υπό αυτή την έννοια, παραμένουν σε διέλευση - διανοητικά επιδιώκοντας να είναι εν κινήσει και φυσικά περιορισμένοι από εμπόδια. Το ελληνικό πλαίσιο ενισχύει αυτή την κατάσταση του «ανάμεσα» για τους Αφγανούς, σε μεγάλο βαθμό λόγω του συστήματος ασύλου.

Το άσυλο στην Ελλάδα ήταν, έως τις αρχές του 2013, μια εξαιρετικά γραφειοκρατική και συγκεντρωτική διαδικασία. Για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (2008-2012) οι αιτήσεις θα μπορούσαν να υποβάλλονται μόνο στην έδρα της Αστυνομικής Διεύθυνσης Αλλοδαπών στην Αθήνα (Πέτρου Ράλλη). Η «επιλογή» ήταν αυθαίρετη, και λόγω της μικρής στελέχωσης αρχικά μόνο 300 αιτήσεις μπορούσαν να υποβάλλονται ανά εβδομάδα. Ο αριθμός αυτός τελικά έφθασε τις 20-30 έως το 2011 (UNHCR, 2011). Η Human Rights Watch ήδη από το 2008, περιέγραψε τη διαδικασία ως μαζική (*"cattle call"*, 2008: 90), που προσέβαλε τους αιτούντες άσυλο και απέτρεπε πολλούς να υποβάλουν αίτημα. Οι καθυστερήσεις σε δεύτερο βαθμό των αποφάσεων (διαδικασία προσφυγής) θα μπορούσαν να διαρκέσουν έως και έξι χρόνια, σε κάποιες περιπτώσεις μια δεκαετία. Αυτό ήταν ένα από τα παράδοξα του συστήματος. Απευθυνόταν σε εκείνους, που ήθελαν να παραμείνουν στην Ελλάδα και δεν είχαν άλλη επιλογή για νομιμοποίηση της παραμονής τους, ενώ αποθάρρυνε εκείνους που ήθελαν να υποβάλουν αίτηση για προστασία, επειδή φοβούνταν ότι το αίτημά τους θα πάρει πολύ χρόνο, έως ότου επεξεργαστεί. Αυτή η «κατάχρηση» του συστήματος ασύλου, είναι εμφανής έως σήμερα, με πάνω από 45.000 προσφυγές δεύτερου βαθμού να εκκρεμούν για εξέταση. Η επιβάρυνση της διαδικασίας ασύλου ήταν ένας από τους πολλούς λόγους για τους οποίους το άσυλο στην Ελλάδα δεν ήταν ελκυστικό για τους Αφγανούς, μαζί με την απουσία των κοινωνικών παροχών, τη στήριξη της εργασιακής απασχόλησης για ένταξη και μακροπρόθεσμες προοπτικές νομιμοποίησης.

« Ξέρω ότι δεν δίνετε άσυλο, το άκουσα από άλλους Αφγανούς ότι εδώ δεν υπάρχει άσυλο, και ένας άλλος είναι εδώ για δέκα χρόνια και δεν έχει τίποτα, μόνον ροζ κάρτα για να τη δείχνει! Οι Έλληνες πεινάνε πώς εγώ θα επιβιώσω;» (Samjur, άνδρας, 21 ετών)

Η επιθυμία να φύγουν ενισχύεται και από τις πληροφορίες, που διαδίδονται ότι το άσυλο είναι δύσκολο να αποκτηθεί. Αυτό έχει σχέση με το πώς αντιλαμβάνονται το άσυλο, όχι ως μια προσωρινή ή επικουρική προστασία, αλλά ως προσφυγικό καθεστώς, το οποίο ακόμη και στο πλαίσιο του νέου συστήματος προσφέρεται συντηρητικά σε συγκεκριμένες ατομικές περιπτώσεις. Επιπροσθέτως, το νέο σύστημα ασύλου θα πρέπει να ξεπεράσει τα προηγούμενα χρόνια κακοδιαχείρισης, αλλά και την «εσωτερική» των ελέγχων στα σύνορα, δηλαδή «Επιχείρηση Ξένιος Δίας». Η πολιτική «δείξε μου

τα χαρτιά σου», γνωστή ως «σκούπα», συνίστατο από αστυνομικές περιπολίες στα αστικά κέντρα με στόχο τους εν δυνάμει μετανάστες. Αν και η επιχείρηση ήταν σε μεγάλο βαθμό αναποτελεσματική (βλ. Angeli, Triandafyllidou 2014), στο επίπεδο των επιχειρησιακών στόχων, κατάφερε να επηρεάζει την αφγανική κινητικότητα.

«Πριν ήταν OK να είσαι χωρίς χαρτιά αλλά τώρα αν εν έχεις έγγραφα σε στέλνουν πίσω. Πριν τρεις μήνες συνέλαβαν και έστειλαν στην Αθήνα 45 ανθρώπους- Αλβανούς, Αφγανούς και Πακιστανούς- όλοι επεστράφησαν. Είναι πίσω στο Αφγανιστάν!» (Alaska, άνδρας, 23 ετών)

Η πιθανότητα σύλληψης, κράτησης και επιστροφής προκαλεί ακινησία, αποτρέποντας την κινητικότητα από φόβο μήπως συλληφθούν. Ενώ δημιουργεί φόβο, επιτρέπει επίσης να αναδυθούν στρατηγικές επιβίωσης. Για παράδειγμα, μια κοινή παραδοχή ήταν ότι εκείνοι, οι οποίοι συνελήφθησαν κατά την είσοδο και έδωσαν δακτυλικά αποτυπώματα σε χαρτί, δεν θα έπρεπε να επιστρέφονται σύμφωνα με το Δουβλίνο II, επειδή το σύστημα δεν κατέγραψε τα στοιχεία τους

«Όχι, βλέπεις τα αποτυπώματα είναι μόνον σε χαρτί. Δεν τα έχουν πουθενά αλλού. Αλλά στην Κατεχάκη τα παίρνουν με λέιζερ {βιομετρικά}. Το χαρτί δεν το βλέπεις. Το λέιζερ όμως το βλέπεις» (Sayd, άνδρας, 27 ετών)

Ο Sayd κάνει διαφοροποίηση μεταξύ των δακτυλικών αποτυπωμάτων σε χαρτί και των βιομετρικών δεδομένων. Το πρώτο είναι αβλαβές, δεδομένου ότι δεν καταγράφονται σε οθόνη. Η χρήση βιομετρικών στοιχείων, ωστόσο, είναι ανιχνεύσιμη. Γνωρίζοντας ότι, εάν η αίτησή του καταγραφεί από τη νέα υπηρεσία ασύλου και απορριφθεί, ο ίδιος δεν θα είναι σε θέση να ταξιδέψει σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, προτιμά την παρατυπία.

Στρατηγικές αναδεικνύονται ως απάντηση στο κόστος διέλευσης, -που συχνά φθάνει έως και 4000 δολάρια για την Ιταλία-, και τους κινδύνους. Μια τάση έχει προκύψει τα τελευταία δύο χρόνια, σύμφωνα με την οποία οι οικογένειες συλλέγουν το απαιτούμενο ποσό και στέλνουν τη γυναίκα στον τελικό προορισμό για να υποβάλει αίτηση για άσυλο. Ανάλογα με το πόσο που μπορούν να συλλέξουν, η σύζυγος συνοδεύεται από το παιδί / τα παιδιά ή ταξιδεύει μόνη της, ενώ ο σύζυγος παραμένει στην Ελλάδα. Κατά την άφιξη σε χώρες, όπως η Σουηδία, ζητούν άσυλο. Αν το λάβουν, το χρησιμοποιούν ως αίτημα για την οικογενειακή επανένωση με τους συζύγους τους. Έτσι, η οικογενειακή μονάδα προσαρμόζει την ικανότητά της να μεταναστεύει στο πλαίσιο, που καθοδηγεί την κινητικότητά τους. Ένα άτομο θα διελαύνει, με την ελπίδα της επιτυχίας.

Για τους μετανάστες το να ζουν παράτυπα στην Ελλάδα, κατά την περίοδο του Ξένιου Δία, είναι συχνά ένα ανυπερβλήτο εμπόδιο και μια ιδιαίτερα δύσκολη εμπειρία για όσους έχουν οικογένεια, δεδομένου ότι κράτηση σημαίνει επίσης διαχωρισμό των μελών της οικογένειας. Ωστόσο, οι πληροφορητές συζήτησαν για το πώς η αστυνομία σπάνια σταμάτησε εκείνους που συνοδεύονταν από παιδιά. Τέλος, ο γάμος ως ένας τρόπος νομιμοποίησης της παραμονής ενός ατόμου στη χώρα επίσης συζητήθηκε. Ένας πληροφορητής είχε εμπνευστεί από τους φίλους, που είχαν καταφέρει να παντρευτούν και να αποκτήσουν έγγραφα (τόσο ο γάμος όσο και το πιστοποιητικό ήταν πλαστά, με κόστος 10.000 δολάρια).

Από τα βασικά δομικά στοιχεία, ωστόσο, που επηρεάζουν την επιτυχή διέλευση, είναι η κράτηση. Ο φόβος ή η εμπειρία της κράτησης αναδύθηκε σε κάθε συζήτηση, που έγινε με τους πληροφορητές, είτε στην Ελλάδα ή την Τουρκία. Οι συνθήκες, η διαδικασία και η αδικία (όπως εισπράττεται) της κράτησης κυκλοφορεί ανάμεσα στα αφγανικά δίκτυα και χρωματίζει τόσο το ταξίδι όσο και τις

διαδρομές (βλ. την παραπάνω ενότητα για την Τουρκία), αλλά και την επιστροφή. Στο τελευταίο μέρος της ανάλυσης, θα αναφερθούμε στην Ελλάδα και ιδιαίτερα σε σχέση με την επιστροφή.

6.4 Κράτηση και επιστροφή

Δεκατρείς (13) πληροφορητές του δείγματος ήταν υπό κράτηση. Από αυτούς, εννέα (9) είχαν καταχωρηθεί ως «εθελοντικές» επιστροφές με το πρόγραμμα του ΔΟΜ. Επιστροφή και κράτηση, μοιάζουν αντιφατικές έννοιες, αλλά, στην πραγματικότητα, οι δύο πολιτικές είναι εγγενώς συνδεδεμένες σε μια προσπάθεια να γίνει διαχείριση των παράτυπων μεταναστευτικών ροών.

Η επιστροφή είναι μια σύνθετη έννοια, ειδικά όταν αναλύεται στο πλαίσιο της αφγανικής μετανάστευσης. Πρώτον, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η δυσκολία της διάκρισης των μεταναστών από τους πρόσφυγες και η δυσκολία σαφούς διαχωρισμού σε ποια ομάδα ανήκουν οι Αφγανοί, έχει επιπτώσεις στη διαδικασία επιστροφής. Εάν δεν είναι ούτε πρόσφυγες ούτε μετανάστες, ποια μέσα μπορούν να τους αφορούν, να τους προστατεύσουν και μπορούν να αναπτυχθούν για την επιστροφή τους; Δεύτερον, η επιστροφή δεν είναι ένα νέο θέμα για τους Αφγανούς μετανάστες. Αντίθετα, είναι ενσωματωμένη στο ευρύτερο σχέδιο της κινητικότητας του. Τρίτον, δεν υπάρχει ένα και μόνον είδος επιστροφής. Υπάρχουν τρεις τύποι προγραμμάτων επιστροφής που βασίζονται στη συμμετοχή του ΔΟΜ ή / και τις εθνικές αρχές:

1. «εθελοντική χωρίς εξαναγκασμό», όταν οι μετανάστες αποφασίζουν ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, να επιστρέψουν στην πατρίδα τους με δική τους βούληση και κόστος.
2. «Εκούσια υπό εξαναγκασμό», όταν τα άτομα βρίσκονται στο τέλος του καθεστώτος προσωρινής προστασίας, απορρίφθηκαν για άσυλο, ή δεν είναι σε θέση να μείνουν, και επιλέγουν να επιστρέψουν με δική τους βούληση και
3. «Ακούσια», ως αποτέλεσμα της διαταγής απέλασης των αρχών του κράτους υποδοχής (IOM 2012, σε Koch 2014: 911).

Οι δύο πρώτες επιλογές εμπίπτουν κάτω από την ομπρέλα της Υποβοηθούμενης Εκούσιας Επιστροφής και Επανένταξης, με την επανένταξη να είναι εφικτή για επιλεγμένα άτομα, που πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ισχύουν για τους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου και παραμονής στη χώρα, υπηκόους τρίτων χωρών των οποίων η αίτηση ασύλου εξακολουθεί να εκκρεμεί ή έχει απορριφθεί και υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι απολαμβάνουν διεθνούς προστασίας, αλλά παρ'όλα αυτά επιθυμούν να επιστρέψουν στην χώρας τους. Στην Ελλάδα, την επιστροφή, συμπεριλαμβανομένης της εθελοντικής επιστροφής- δεν διαχειρίζεται αποκλειστικά ο ΔΟΜ. Αντιθέτως, η Ελληνική Αστυνομία αναλαμβάνει τις απελάσεις, αλλά από το 2009 είναι όλο και πιο ενεργή στις εθελοντικές επιστροφές σε συνεργασία με τον ΔΟΜ ή με ναυλωμένες πτήσεις.

Για παράδειγμα, από το 2009 έως το 2013 συνολικά 1.578 άτομα επέστρεψαν μέσω του προγράμματος οικειοθελούς επαναπατρισμού της Ελληνικής Αστυνομίας²⁰. Κατά την ίδια περίοδο, η Ελληνική Αστυνομία κατέγραψε 3.603 επιστροφές Αφγανών, που αναλήφθηκαν τόσο από την Αστυνομία και το ΔΟΜ και περιλάμβαναν τόσο εκούσιες όσο και αναγκαστικές επιστροφές²¹. Έτσι, συνολικά, 5.181 Αφγανοί έχουν επιστραφεί από το 2009 έως το 2013. Η εικόνα, σε σύγκριση με τους

20 Τα στοιχεία παραχωρήθηκαν, κατόπιν αιτήματος, από τη Διεύθυνση Αλλοδαπών στις 23 Ιουλίου 2014.

21 Πρόκειται για διαφορετικά προγράμματα επιστροφής και ο συνολικός αριθμός δεν περιλαμβάνεται σε όσους επεστράφησαν εθελοντικά από την Ελληνική Αστυνομία.

αριθμούς επιστροφής των Πακιστανών και των Μπανγκλαντεσιανών, είναι εξαιρετικά χαμηλή και με την εξαίρεση του 2012 (οπότε σημειώθηκε μια αξιοσημείωτη αύξηση στις επιστροφές) όλα τα άλλα χρόνια οι επιστροφές είναι κάτω από 800 ετησίως.

Τα κίνητρα για την επιστροφή, όπως και τα προγράμματα που την διαχειρίζονται, ποικίλλουν. Οι νέες «πατρίδες» είναι συχνά προσωρινές, και φιλοξενικές. Οι Αφγανοί, οι οποίοι δεν επιτυγχάνουν να εξασφαλίσουν ένα νομικό καθεστώς, παραμένουν στην αφάνεια και χωρίς έγγραφα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η επιστροφή μπορεί πολύ καλά να είναι μια βιώσιμη επιλογή. Μεταξύ των Αφγανών υπάρχει επίσης ο μύθος της πατρίδας, το προπολεμικό Αφγανιστάν και «το όνειρο να επιστρέψουν μπορεί να είναι μια λαχτάρα για επιστροφή σε ένα Αφγανιστάν εξιδανικευμένων αναμνήσεων» (Braakman και Schlenkhoff, 2007: 10). Υπάρχουν και εκείνοι των οποίων οι αιτήσεις έχουν απορριφθεί ή εκκρεμούν για μακρά χρονικά διαστήματα και εκείνοι που απομακρύνονται ακούσια από το κράτος. Υπάρχει επίσης μια άλλη επιλογή, μια γκρίζα ζώνη, η εθελοντική επιστροφή από την κράτηση, όπου τα όρια μεταξύ του να θέλουν να επιστραφούν και να επιστρέφουν για να ξεφύγουν από το τιμωρητικό χέρι του κράτους είναι ασαφή.

Κατά τη διάρκεια επίσκεψης στα γραφεία του ΔΟΜ στην Αθήνα²², συναντήσαμε μια σταθερή ροή εισερχόμενων μεταναστών διαφόρων εθνικοτήτων, Πακιστανούς, Γεωργιανούς, Μπανγκλαντεσιανούς. Η απουσία των Αφγανών ήταν μια έντονη αντίθεση, αλλά, όπως εξήγησε ένα μέλος του προσωπικού, συνολικά η συμμετοχή των Αφγανών στη εθελούσια επιστροφή είναι περιορισμένη. Συνολικά, καταφέραμε να πραγματοποιήσουμε μόνο δύο συνεντεύξεις με τους Αφγανούς, οι οποίοι εξέταζαν το ενδεχόμενο να προσεγγίσουν ή είχαν προσεγγίσει τον ΔΟΜ για να επιστρέψουν στο Αφγανιστάν. Η πρώτη ήταν με τον Zahid, ο οποίος ήρθε από το Αφγανιστάν σε ηλικία 21 ετών. Ο φίλος του, ο οποίος ζούσε στην Ελλάδα για μια δεκαετία, του είχε πει ότι θα μπορούσε να βρει μια δουλειά, και έγγραφα (ροζ κάρτα). Τον συναντήσαμε έξω από τα γραφεία του ΔΟΜ κατά την τελευταία επίσκεψή του, πριν επιστρέψει στο Αφγανιστάν. Ο ίδιος επέλεξε να επιστρέψει, επειδή νοσταλγούσε την οικογένειά του και ήθελε να δει τα παιδιά του και πάλι όμως εξήγησε ότι ήταν ευτυχής στην Ελλάδα. Είναι το καλύτερο παράδειγμα εθελοντικής επιστροφής. Ασκεί το προσωπικό του δικαίωμα επιλέγοντας να επιστρέψει στην πατρίδα του, ούτε υπό πίεση, ούτε ως αποτέλεσμα των εξωτερικών περιορισμών.

Ο Murfat ήταν μια πιθανή εθελοντική επιστροφή. Είχε κάποιο μακρινό συγγενή που ζούσε στην Αθήνα, ο οποίος αρνήθηκε να τον συναντήσει, εκτός αν νομιμοποιούσε την παραμονή του στη χώρα (συνήθως μέσω της διαδικασίας ασύλου). Ωστόσο, ο Murfat είχε ακούσει ότι οι Αφγανοί, που υπέβαλαν αίτηση για άσυλο, εστάλησαν σε κράτηση και επεστράφησαν στο Αφγανιστάν. Αφού δεν είχε πόρους για να βρίσκεται σε διέλευση και δεν μπόρεσε να βρει μια δουλειά, σκεπτόταν, όταν τον συναντήσαμε, να επιστρέψει στην πατρίδα του. Η αιτία για την επιστροφή, είναι ο φόβος της σύλληψης από την αστυνομία και η κράτηση και η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης.

Με εξαίρεση αυτές τις δύο περιπτώσεις, όλοι οι άλλοι επιστρεφόμενοι, που συναντήσαμε, βρίσκονταν στο κέντρο κράτησης της Αμυγδαλέζας. Η συστηματική χρήση της κράτησης όλο και περισσότερο θεωρείται ως το πιο αποτελεσματικό μέσο για να εξασφαλίσει την επιστροφή των συλληφθέντων μεταναστών στη χώρα καταγωγής τους. Στην πραγματικότητα, μέχρι τα τέλη του 2014, η κράτηση ήταν εμβληματική πολιτική της Ελλάδας, όσον αφορά στη διαχείριση της παράτυπης μετανάστευσης.

Η επιστροφή²³, και ιδιαίτερα η εκούσια επιστροφή, παρουσιάζεται ως καλοπροαίρετη επιλογή, τουλάχιστον στο πλαίσιο της ΕΕ, για όσους έχουν ήδη θεωρηθεί ότι είναι ανεπιθύμητοι στο έδαφος του κράτους μέλους. Η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2008/115 / ΕΚ (οδηγία για την επιστροφή)²⁴

22 Ο ΔΟΜ Αθήνας μας παραχώρησε ευγενικά άδεια να προσεγγίσουμε υποψήφιους επιστρεφόμενους και τους ζήτησε να συμμετέχουν στην έρευνα. Η διαδικασία ήταν εθελοντική και χωρίς ανάμειξη του προσωπικού του ΔΟΜ.

23 <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=12461&Language=en>

24 Directive 2008/115/EC of 16 December 2008.

ορίζει ένα αρκετά περιοριστικό πλαίσιο, όταν πρόκειται για τη χρήση της κράτησης για τους παράτυπους μετανάστες και τους αιτούντες άσυλο. Ωστόσο, παρά τον εξαντλητικό κατάλογο που περιορίζει τους λόγους κράτησης, επιτρέπει στους αιτούντες άσυλο να κρατηθούν προκειμένου να καθοριστεί η εθνικότητα ή η ταυτότητά τους ή / και ο αιτών να κάνει χρήση του δικαιώματός του να εισέλθει στο έδαφος και σε περιπτώσεις που υπάρχει κίνδυνος φυγοδικίας. Όλες οι περιπτώσεις είναι ανοικτές σε ερμηνεία και συστηματική εφαρμογή, δεδομένου ότι στην πραγματικότητα οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο φθάνουν χωρίς χαρτιά και είναι ως εκ τούτου «επιλέξιμοι» για να κρατηθούν μέχρις ότου η ταυτότητά τους επαληθευτεί. Η οδηγία θέτει εξάλλου ένα όριο στη διάρκεια της κράτησης, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 18 μήνες.

Από τις επισκέψεις στην Αμυγδαλέζα²⁵, μια εικόνα που προέκυψε είναι ότι η εκούσια επιστροφή είναι ένας τρόπος απόδρασης από το τιμωρητικό χέρι του κράτους, μια «διέξοδος» από τον εγκλεισμό, αλλά όχι κατ' ανάγκη μια καλή επιλογή. Οι μετανάστες χωρίς έγγραφα, που δεν είχαν πριν από την σύλληψή τους υποβάλει αίτημα ασύλου, είχαν μεταφερθεί στην Αμυγδαλέζα, από τις διάφορες εγκαταστάσεις κράτησης, όπου αρχικά κρατούνταν, μόλις ο έλεγχος ολοκληρώθηκε. Η αρχική βάση για τη μεταφορά είναι η εθνικότητα. Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας συλληφθεί και θεωρηθεί επιλέξιμος για επιστροφή (δηλαδή, δεν εμπίπτει στην κατηγορία των εθνικοτήτων που δεν απελαύνονται, όπως είναι οι Σύροι, Σομαλοί, Ιρακινοί), αυτός / αυτή θα μεταφερθούν συνήθως από ένα κέντρο κράτησης (όπου είχαν αρχικά κρατηθεί) σε ένα προαναχωρησιακό κέντρο είτε για να απελαθούν ή για εκούσια επιστροφή.

Οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν υψηλά επίπεδα σύγχυσης και έλλειψης πληροφοριών, μαζί με το φόβο του χρόνου που δαπανάται κατ' ουσίαν στο κενό. Σε ένα κλίμα αβεβαιότητας, η εκούσια επιστροφή παρουσιάζεται ως εξέχουσα επιλογή, όταν στην πραγματικότητα, αν κανείς εξετάσει την επιλογή προσεκτικά, δεν είναι τόσο πολύ μια επιλογή, όσο ένα προκαθορισμένο τελικό αποτέλεσμα. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ο μετανάστης θα πρέπει να επιστραφεί. Είναι το «πώς» που είναι προς συζήτηση.

«...κοίτα με εδώ, δεν είμαι εγκληματίας και κοίτα που με κρατάνε! ΟΚ, είμαι παράτυπος, δεν έχω χαρτιά αλλά δεν είμαι εγκληματίας. Μπροστά είναι καλύτερα. ΟΚ είμαι παράτυπος, αλλά εδώ καθετί είναι κλειστό. Ανοίγουν τις πόρτες δύο φορές την ημέρα. Δεν είναι έτσι εκεί {Ευρώπη}.. εκεί τουλάχιστον μπορείς να περπατήσεις έξω» (Muham, άνδρας, 18 ετών)

Ο Muham αναγνωρίζει την «παράτυπη» ιδιότητά του, όπως ορίζεται από το κράτος, αλλά όχι το «ποινικό» καθεστώς του, δεδομένου ότι δεν είχε διαπράξει ένα έγκλημα. Αντιπαραθέτει σε ό, τι συμβαίνει στην ελληνική κράτηση με ό, τι ξέρει (ή νομίζει ότι ξέρει) για άλλες χώρες –«*μπροστά είναι καλύτερα*». Στην πραγματικότητα, αυτό που βρίσκεται πέρα από την Ελλάδα είναι ένα κοινό θέμα στις συζητήσεις με τους κρατούμενους.

Κατά την άφιξη στην εγκατάσταση, οι μετανάστες, τουλάχιστον θεωρητικά, ενημερώνονται για τη διάρκεια της κράτησής τους, τη δυνατότητα να υποβάλουν αίτηση για άσυλο και τι συμβαίνει σε σχέση με την κράτησή τους, από τις πληροφορίες που διαδίδονται. Ωστόσο, οι πληροφορίες είναι ασαφείς.

«σου λένε θα σε αφήσουν ελεύθερο αύριο, την επομένη.. πέντε μήνες έχουν περάσει έτσι» (Rah, άνδρας, 19 ετών)

25 Τμήματα αυτής της ενότητας έχουν ήδη δημοσιευθεί υπό τον τίτλο "Involuntary mobility: between a rock and a hard place" at <http://bordercriminologies.law.ox.ac.uk/involuntary-mobility/>

Στην πραγματικότητα, η ακρίβεια και το επίπεδο των πληροφοριών εξαρτάται από το ποιος τα προσφέρει (π.χ. ο φύλακας, ο υπάλληλος για το άσυλο, ο διερμηνέας) και αν πράγματι προσφέρονται. Οι πηγές είναι μπερδεμένες και το ίδιο και τα δεδομένα, ειδικά σε σχέση με το άσυλο. Όταν μιλήσαμε με τους Αφγανούς που είχαν εγγραφεί για το πρόγραμμα εθελοντικής επιστροφής, τόνισαν το γεγονός ότι είχαν ενημερωθεί από διάφορες πηγές (κρατουμένους, φίλους, φύλακες) ότι, εφόσον υποβάλουν αίτηση ασύλου, ο χρόνος κράτησής τους θα ξεκινήσει από το μηδέν και θα κατέληγαν να περάσουν τουλάχιστον 18 μήνες στην εγκατάσταση. Αυτό τους απέτρεψε από το να ζητήσουν προστασία, γεγονός που έχει διάφορες συνέπειες, όχι μόνο σε σχέση με το άσυλο, αλλά και για την επιστροφή. Δηλαδή, αν δεν κατηγοριοποιούνται ως αιτούντες άσυλο, αντιμετωπίζονται ως επιλέξιμοι για επαναπατρισμό, και εκ παραδρομής ωθούνται πιο κοντά προς τη λύση της εθελούσιας επιστροφής.

«Ζήτησα να επιστραφώ {...} τρεις μήνες... μου είπαν ότι μπορούσα να υποβάλλω για άσυλο, αλλά ήξερα ότι θα με απέρριπταν. Αυτό παίρνει περισσότερο από έναν χρόνο. Σ' αυτό το διάστημα θα γυρίσω πίσω και θα καταταγώ στο στρατό, θα κερδίσω μερικά χρήματα και θα επιστρέψω.

E.: Θα επιστρέψεις πού;

M.: Θα πάω μέσω Βουλγαρίας ή Ουκρανίας²⁶ ή εδώ αν χρειαστεί.. {...} Η Γαλλία είναι πάντα ο τελικός μου προορισμός» (Jul, άνδρας, 26 ετών)

Αυτός ο τύπος επιστροφής θέτει επίσης το ζήτημα της βιωσιμότητας. Πόσοι από αυτούς που επιστρέφονται, θα παραμείνουν στο Αφγανιστάν; Μερικοί από τους πληροφορητές είχαν ήδη προδιάθεση για εκ νέου μετανάστευση.

«[...] Θα πάω πίσω μόνον για να δω τον αδελφό μου, να βεβαιωθώ ότι είναι ΟΚ και φυσικά θα φύγω πάλι, αλλά θα τον πάρω μαζί μου αυτή τη φορά. Δεν μπορούμε να μείνουμε εκεί. Θα προσπαθήσουμε για Καναδά ή Γερμανία, αλλά μάλλον για Καναδά». (Jad, άνδρας, 25 ετών)

Για εκείνους, που χρησιμοποιούν την επιστροφή για να πετύχουν κάτι συγκεκριμένο, όπως ο πληροφορητής που ήθελε να δει τον αδελφό του, η επιστροφή θεωρείται ως προσωρινή και λειτουργική, εξυπηρετεί ένα συγκεκριμένο σκοπό. Για εκείνους, που επιστρέφουν, επειδή δεν τους επιτρέπεται ή δεν μπορούν να περιμένουν διέξοδο από το σύστημα, η παραμονή τους στο Αφγανιστάν φαίνεται να εξαρτάται από το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό πλαίσιο.

Στην πραγματικότητα, το φαινόμενο της χιονοστιβάδας λαμβάνει χώρα, όπου η κράτηση, ασαφής ως προς τη διάρκεια και το αποτέλεσμα, επηρεάζει τόσο τους αιτούντες άσυλο όσο και τους παράτυπους μετανάστες, με τους πρώτους, σε ορισμένες περιπτώσεις, να απέχουν από το αίτημα χορήγησης ασύλου, ενώ η αίτησή τους είναι υπό επεξεργασία και οι τελευταίοι ουδέποτε να υποβάλλουν αίτημα χορήγησης. Αντί να κινούνται προς τους αρχικούς τους προορισμούς, που στη συντριπτική πλειοψηφία είναι ένα κράτος μέλος της ΕΕ, όπως η Σουηδία, η Γερμανία και η Αυστρία, η κίνησή τους είναι τώρα προς τα πίσω, προς τη χώρα προέλευσης. Οι Αφγανοί αναφέρουν την προοπτική της επιστροφής ως ακούσια, που είναι σε μια έντονη αντίθεση με την αρχική μεταναστευτική κίνησή τους. Την επιλέγουν, αλλά δεν είναι μια πραγματική επιλογή. Ίσως ακόμα με πιο κριτικό πνεύμα, την

²⁶ Η αναφορά στην Ουκρανία είναι ενδιαφέρουσα γιατί είναι μια από τις παλαιές διαδρομές των Αφγανών προς την Ευρώπη.

επιλέγουν, επειδή καταλαβαίνουν ότι είναι ένας γρήγορος τρόπος εξόδου, θεωρώντας ότι από τη στιγμή που υπογράφουν για την επιστροφή, αυτό θα συμβεί μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Ωστόσο, στην τελευταία μας επίσκεψη στην Αμυδαλέζα, συναντήσαμε Αφγανούς που περίμεναν για περισσότερο από τρεις μήνες για επιστροφή και που ήταν προβληματισμένοι ως προς το γιατί δεν είχαν σταλεί πίσω στην πατρίδα, δεδομένου μάλιστα ότι δεν είχαν το δικαίωμα να παραμείνουν στην Ελλάδα. Ενήμεροι ότι είναι «ανεπιθύμητοι», θεωρούν τη συνεχιζόμενη κράτησή τους, παρά το γεγονός ότι δέχτηκαν να επιστραφούν, απλά ως περαιτέρω τιμωρία. Σχεδόν όλοι οι πληροφορητές μας ζήτησαν να παρέμβουμε, ώστε ο ΔΟΜ να επισπεύσει την επιστροφή τους. Οι συνθήκες κράτησης, αλλά κυρίως η ίδια η κράτηση, η απώλεια της ελευθερίας και η ακούσια ακινησία, στην οποία ωθήθηκαν, σήμαινε για τους περισσότερους ότι η επιστροφή ήταν η καλύτερη επιλογή.

7. Συμπεράσματα: φορείς, πολιτικές και παράγοντες που διαμορφώνουν την αφγανική μετανάστευση

Η αφγανική μετανάστευση στην Ελλάδα είναι ένα καλό παράδειγμα για να κατανοήσουμε την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης κινητικότητας και να αποπειραθούμε να την κατηγοριοποιήσουμε και ανάλογα να την αντιμετωπίσουμε. Αν και δεν είναι μοναδικό φαινόμενο, από την άποψη του πώς υποκινείται ή πραγματώνεται η μετανάστευση, είναι ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των μεικτών μεταναστευτικών ροών και του πώς αυτές διαμορφώνουν τη μετανάστευσή τους. Δεν υπάρχουν επαρκείς όροι για να χαρακτηρίσουν την κινητικότητα των Αφγανών, καθώς δεν είναι όλοι πρόσφυγες ούτε οικονομικοί μετανάστες, όπως έχει επισημανθεί και στο παρελθόν (Scalettaris, 2009). Το ίδιο ισχύει και για τις πολυκατευθυνόμενες και κυκλικές μορφές μετανάστευσης, που τα διακρατικά κοινωνικά και οικονομικά δίκτυα έχουν αναπτύξει, και είναι ενσωματωμένα στην αφγανική στρατηγική του ζην (Monsutti, 2005).

Η αφγανική μετανάστευση δεν αποδίδεται σε ένα μοναδικό λόγο, αλλά σε ένα σύνθετο πλέγμα κοινωνικοοικονομικών, πολιτικών και προσωπικών παραγόντων, που επηρεάζουν διαφορετικά κάθε άτομο. Αυτό επιβεβαιώθηκε κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τους πληροφορητές, όπου τα κίνητρα ποίκιλαν και ιεραρχούνταν. Η ανάγκη για ασφάλεια (είτε από οικογενειακές / προσωπικές βεντέτες ή σύγκρουση) προβαλλόταν ως πρωταρχικός παράγοντας και η εκπαίδευση και η απασχόληση ως δευτερεύοντες παράγοντες. Στην πραγματικότητα, αυτές οι τρεις πτυχές ενώνονται κάτω από ένα καθεστώς, αυτό του πρόσφυγα. Το **άσυλο** και συγκεκριμένα η μακροχρόνια προστασία, η οποία είναι το καθεστώς του πρόσφυγα, περιλαμβάνουν για τους Αφγανούς, όχι μόνο προστασία από την επιστροφή / απέλαση, αλλά πρόσβαση στην κοινωνικοοικονομική ασφάλεια και την ευημερία, την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Το άσυλο, κατ' αυτόν τον τρόπο, αποτελεί ολιστική προστασία και το πρώτο βήμα προς μια νέα ζωή. Αυτό δεν αναιρεί την ανάγκη τους για ασφάλεια, αλλά σημαίνει ότι επιδεικνύουν πρωτοβουλία για την επιδίωξη των στόχων τους. Σε αντίθεση, η διέλευσή τους από την Ελλάδα συζητείται ως αναγκαιότητα σε σχέση με την αδυναμία του κράτους (ή απροθυμία) να προσφέρει ό,τι κάνουν τα κράτη μέλη της ΕΕ, μια ολοκληρωμένη προστασία.

Αν το άσυλο είναι το κεντρικό σημείο, το **κεφάλαιο**, όπως σε όλα τα μεταναστευτικά σχέδια, παραμένει ο κύριος καθοριστικός παράγοντας της δυνατότητας να είναι εν κινήσει. Χωρίς αυτό, οι Αφγανοί παραμένουν στη χώρα καταγωγής ή / και στη χώρα διέλευσης για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα. Το οικονομικό και κοινωνικό κεφάλαιο είναι κρίσιμα στη φάση της κινητικότητας, και παράγονται κυρίως από την οικογένεια (άμεση και ευρύτερη), ωστόσο ο **πρωταγωνιστής είναι ο διακινητής**. Η διακίνηση αντιμετωπίζεται ως μια επιχειρηματική συναλλαγή και μια αναγκαιότητα. Ο διακινητής καθοδηγεί το ταξίδι, τους βοηθά να ξεπεράσουν τους ελέγχους στα σύνορα και μερικές φορές μάλιστα περιγράφηκε ως πηγή πληροφοριών σχετικά με την άφιξή τους στην Ελλάδα. Οικογένεια και φίλοι παρέχουν γενικές πληροφορίες για τις χώρες προορισμού και τις προσωπικές ιστορίες επιτυχίας, αλλά οι πληροφορητές σπάνια παρουσίασαν ακριβείς και συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τον προορισμό τους. Αν και οι περισσότεροι από τους πληροφορητές είχαν λάβει περιορισμένα ή ανακριβή στοιχεία, τόνισαν την ανάγκη του διακινητή για το πέρασμα.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η «παρατυπία», που αποδίδεται στο ταξίδι και η ποινικοποίηση (Aas, 2011), που οι μετανάστες υφίστανται από τη στιγμή της αναχώρησης χωρίς άδεια, είναι γνωστή, αλλά παρακάμπτεται. Έτσι, οι πολιτικές που παράγουν παρατυπία, κυρίως οι συννοριακοί έλεγχοι και η ασφαλιεποίηση (*securitization*) της μετανάστευσης, προσεγγίζονται με προσοχή αλλά δεν ακυρώνουν το ταξίδι. Έχοντας επίγνωση των κινδύνων και της απώλειας της

ζωής, μπορεί να διαρκέσει περισσότερο χρόνο η προετοιμασία ή η συλλογή πληροφοριών σε κόμβους, -όπως η Κωνσταντινούπολη-, ή η συλλογή χρημάτων για να διασχίσουν με διαφορετική μέθοδο ή διαδρομή. Ωστόσο, οι πολιτικές δεν φαίνεται να αποθαρρύνουν, μόνο για να ανακατευθύνουν ή να επεκτείνουν το στάδιο διέλευσης κάποιου. Αυτή είναι επίσης η περίπτωση της πολιτικής της κράτησης.

Η κράτηση προσεγγίζεται τόσο ως απάνθρωπη (λόγω της έκτασής της) και άδικη (λόγω απουσίας των εγγράφων γίνεται αντιληπτή ως παρανομία, αλλά όχι αφ' εαυτού ένα έγκλημα), αλλά και ως κρίσιμη απώλεια χρόνου στη ζωή του μετανάστη. Κατά τη διάρκεια της κράτησης το άτομο δεν είναι σε θέση να εργαστεί και να στείλει εμβάσματα, να έχει πρόσβαση στην οικογένεια και τους φίλους και να συνεχίσει στον τελικό προορισμό. Υπό αυτή την έννοια, η επένδυση στο ταξίδι χάνεται.

Όσοι ήταν στην Ελλάδα, αλλά είχαν αποφύγει τη σύλληψη, αναζήτησαν τρόπους και μέσα για να συνεχίσουν να αποφεύγουν επιδρομές της αστυνομίας στα αστικά και αγροτικά κέντρα. Εκεί, όπου η κράτηση αποδείχθηκε αποτελεσματική, ήταν σε σχέση με το άσυλο. Έχει αποθαρρύνει τόσο τους μετανάστες, που βρίσκονται υπό κράτηση, αλλά και εκτός των εγκαταστάσεων, από το να προσφύγουν στη διαδικασία ασύλου: τους πρώτους λόγω φόβου παράτασης της διαμονής τους στις εγκαταστάσεις και τους δεύτερους λόγω φόβου σύλληψης και μεταφοράς σε καθεστώς κράτησης. Έτσι, χωρίς να αποτρέπει την είσοδο, η κράτηση έχει επηρεάσει διαδρομές, ώθησε μετανάστες στο να παραμένουν κρυμμένοι, περιόρισε την πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου και επέβαλε ποινή φυλάκισης για έναν πληθυσμό που διέπραξε ένα «διοικητικό», αλλά όχι ποινικό αδίκημα. Μια τιμωρητική λύση εφαρμόστηκε σε ένα θέμα πολιτικής, ενώ ταυτόχρονα ανέδειξε και το ζήτημα της βιωσιμότητας. Τι θα συμβεί σε εκείνους, που επιστρέφουν από την κράτηση, προκειμένου να αποφευχθούν οι ίδιες οι συνθήκες φυλάκισης; Θα παραμείνουν στη χώρα επιστροφής τους, ή θα αναχωρήσουν για μια ακόμη φορά για την Ευρώπη;

Η εθελοντική επιστροφή είναι αναμφίβολα ένα ανθρωπιστικό και απαραίτητο εργαλείο διαχείρισης της μετανάστευσης, σχεδιασμένη για να βοηθήσει όσους επιθυμούν να επιστρέψουν. Ωστόσο, η διαδικασία αποκτά ένα διαφορετικό νόημα, όταν συμβαίνει υπό κράτηση. Γίνεται περισσότερο μια άσκηση της εξουσίας στους μετανάστες, ένας τρόπος επαναφοράς του ελέγχου του κράτους στους κρατούμενους ωθώντας τους σε ακούσια κινητικότητα. Υπάρχει πάντως το στοιχείο της ατομικότητας εκ μέρους των κρατούμενων, όπως και σε όλες σχεδόν τις πτυχές της μετανάστευσης και της επιστροφής, όμως η ατομικότητα διαμορφώνεται λιγότερο λόγω θετικών επιθυμιών και προσδοκιών και περισσότερο λόγω των διαρθρωτικών δεσμεύσεων και των αρνητικών εμπειριών.

Παρ' όλα αυτά, για τους Αφγανούς στην Ελλάδα η επιστροφή δεν φαίνεται να είναι τόσο ένα προϊόν επιδίωξης επιστροφής στην πατρίδα, όσο απόδρασης από την «ποινικοποίηση», που επιβλήθηκε από το κράτος εξίσου στους αιτούντες άσυλο και στους μετανάστες. Στο τέλος, η κράτηση έχει ως στόχο να προετοιμάσει το έδαφος για την πρόσφορη και «εθελοντική» επιστροφή, που θεωρείται ότι είναι για τις κυβερνήσεις «λιγότερο δαπανηρή και πολιτικά λιγότερο επώδυνη από ό,τι η αναγκαστική απομάκρυνση» (van Houte, 2014: 99). Η επιτυχία της μένει να αποδειχθεί απαιτώντας περαιτέρω έρευνα σχετικά με τη βιωσιμότητα των προγραμμάτων επιστροφής από τα κέντρα κράτησης.

Κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσης μελέτης στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν εθνικές εκλογές. Η προτεραιότητα της νέας κυβέρνησης είναι η πιστή εφαρμογή του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου και ειδικότερα της Οδηγίας Επιστροφών, που υπαγορεύει την κράτηση μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Ως αποτέλεσμα, τον Φεβρουάριο του 2015 τα προαναχωρησιακά κέντρα, όπως η

Αμυγδαλέζα, όπου κρατούνταν ένας σημαντικός αριθμός Αφγανών, άνοιξαν τις πόρτες τους και επετράπη η απελευθέρωση των κρατουμένων, που είχαν συμπληρώσει το 18μηνο ή ανήκαν σε ευάλωτες ομάδες ή/και είχαν κάνει αίτηση για άσυλο και δεν είχαν καταδικαστεί για ποινικό αδίκημα. Οι εικόνες των μεταναστών που απελευθερώνονταν και μεταφέρονταν στην Πλατεία Ομονοίας με έγγραφα διοικητικής αποχώρησης κυριάρχησαν για ημέρες στα ΜΜΕ. Μένει να φανεί κατά πόσον η νέα πολιτική θα επιδράσει κατά κάποιον τρόπο στις μεταναστευτικές ροές και διαδρομές, αν και αντλώντας από παραδείγματα του παρελθόντος η πιθανότητα είναι ότι δεν θα αλλάξει τα μεταναστευτικά σχέδια. Μπορεί να επηρεάσει τη διάρκεια της παραμονής ή/και διέλευσης από την Ελλάδα, αλλά η χώρα το πιθανότερο είναι ότι θα παραμείνει βασικό σημείο εισόδου και εξόδου στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πέρα από σαφείς ταξινομήσεις και κατηγοριοποιήσεις, η αφγανική κινητικότητα αντικατοπτρίζει το μεταβαλλόμενο τοπίο της μετανάστευσης και της κινητικότητας, με την αναγκαστική και παράτυπη μετανάστευση να εναλλάσσονται και συχνά να εφαρμόζονται ταυτόχρονα σε ομάδες και άτομα. Θέτει παράλληλα ερωτήματα αποτελεσματικότητας των πολιτικών, που εφαρμόστηκαν ως σήμερα. Η διαρκής διάκριση μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων, καθώς και η προσπάθεια για την υλοποίηση ισοδύναμων πολιτικών, τουλάχιστον στην περίπτωση των Αφγανών, υπολείπεται της πραγματικότητας για έναν πληθυσμό, που για δεκαετίες βρίσκεται εν κινήσει, και για τους οποίους η μετανάστευση συνεχίζει να είναι μια στρατηγική για τα προς το ζην, αλλά και μια αναζήτηση για νέες πατρίδες και «φιλόξενους» τόπους.

8. Βιβλιογραφία

- AAS, K. F. 2011. «Crimmigrant» bodies and bona fide travelers: Surveillance, citizenship and global governance. *Theoretical Criminology*, 15, 331-346.
- AGUSTÍN, L. 2003. Forget Victimisation: Granting Agency to Migrants. *Development*, 46, 30-36.
- AHMED, S., CASTANEDA, C., FORTIER, A.-M. & SHELLER, M. 2003. *Uprootings/Regroundings: questions of home and migration*, Oxford, Berg.
- APPADURAI, A. 2001. Deep democracy: urban governmentality and the horizon of politics. *Environment and Urbanization*, 13, 23-43.
- BAKEWELL, O. 2010. Some reflections on structure and agency in migration theory. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36, 1689-1708.
- BIALCZYK, A. 2008. Voluntary Repatriation' and the Case of Afghanistan: A Critical Examination. *Working Paper No. 46*. Refugee Studies Center, Oxford.
- BRAAKMAN, M. & SCHLENKHOFF, A. 2007. Between Two Worlds: Feelings of Belonging While in Exile and the Question of Return. *Asien*, 104, 9-22.
- BRETTELL, C. & HOLLIFIELD, J. F. 2008. *Migration theory : talking across disciplines*, New York ; London, Routledge.
- CARLING, J. 2014. The role of aspirations in migration. *Determinants of International Migration*. International migration Institute, University of Oxford.
- CASTLES, S. 2010. Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36, 1565 - 1586.
- CASTLES, S. & MILLER, J. M. 2003. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Basingstoke, Palgrave-Macmillan.
- CASTLES, S., de HAAS, H. & MILLER, M. 2014. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Basingstoke, Palgrave.
- COUTIN, S. B. 2005. Contesting Criminality: illegal immigration and the spatialization of legality. *Theoretical Criminology*, 9, 1362-4806
- CUTTITTA, P. 2014. 'Borderizing' the island: setting narratives of the Lampedusa 'Border Play'. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 13, 196-219.
- CUTTITTA, P. 2014. Migration control in the Mediterranean Grenzasaum: Reading Ratzel in the Strait of Sicily. *Journal of Borderland Studies*, 29, 117-131.
- CVAJNER, M. & SCIORTINO, G. 2010. Theorizing Irregular Migration: The Control of Spatial Mobility in Differentiated Societies. *European Journal of Social Theory*, 13, 389-404.
- CZAIKA, M. & VOTHKNECHT, M. 2014. Migration and aspirations-are migrants trapped on a hedonic treadmill? *Journal of Migration*, 3, 1-21.
- de GENOVA, N. P. 2002. Migrant "Illegality" and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, 419-447.
- DIMITRIADI, A. 2013. Migration from Afghanistan to third countries and Greece *IRMA Background Report*. Athens: ELIAMEP.

- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Α. 2013. *Διέλευση και μετανάστευση στην Ελλάδα: Η περίπτωση των Αφγανών, Πακιστανών και Μπανγκλαντεσιανών*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- DIMITRIADI, A. 2014. Managing the Maritime Borders of Europe: Protection through Deterrence and Prevention? *Working Paper Series 50/2014*, Athens: ELIAMEP.
- DÜVELL, F. 2013. Turkey, the Syrian Refugee crisis and the changing dynamics of transit migration. *Strategic Sectors: Culture and Society*, 278-281.
- FAIST, T. 2000. *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*, Oxford ; New York, Oxford University Press.
- FAVELL, A. 2003. Games without frontiers: questioning the transnational social power of migrants in Europe. *European Sociology*, XLIV, 397-427.
- GEIGER, M. & PÉCOUD, A. 2014. International Organisations and the Politics of Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40, 865-887.
- HAAS, H. D. 2011. The determinants of international migration: conceptualising policy, origin and destination effects. *Working Papers*. Oxford: International Migration Institute (IMI).
- van HEAR, N. 2004. I went as far as my money would take me: conflict, forced migration and class. *Working Paper No6*. Center on Migration Policy and Society: University of Oxford.
- van HOUTE, M. 2014. *Moving back or moving forward? Return migration after conflict*. Maastricht University.
- HAGE, G. (ed.) 2009. *Waiting*, Melbourne: Melbourne University Press.
- HAGE, G. 1997. At home in the entrails of the West: multiculturalism, ethnic food and migrant home-building. In: GRACE, H., HAGE, G., JOHNSON, L., LANGSWORTH, L. & SYMONDS, M. (eds.) *Home/World: Space, Community and Marginality in Sydney's West*. Sydney: Pluto.
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2008. Stuck in a Revolving Door: Iraqis and other Asylum Seekers and Migrants at the Greece/Turkey Entrance to the European Union. New York: Human Rights Watch.
- HYNDMAN, J. 2012. Geopolitics of Migration and Mobility. *Geopolitics*, 17, 243-255.
- KHOSRAVI, S. 2007. The 'illegal' traveller: an auto-ethnography of borders. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* . 15, 321-334.
- KHOSRAVI, S. 2011. *'Illegal' traveller: an auto-ethnography of borders*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- KOCH, A. 2013. The politics and discourse of migrant return: the role of UNHCR and IOM in the governance of return. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40, 905-923.
- KOSER, K. 2013. Migration and Displacement Impacts of Afghan Transitions in 2014: implications for Australia. *Occasional paper series*. Department of Immigration and Border Protection.
- KRONENFELD, D. A. 2008. Afghan Refugees in Pakistan: not all refugees, not always in Pakistan, not necessarily Afghan? *Journal of Refugee Studies*, 21, 43-63.
- KRITZ, M. M., LIM, L. L. & ZLOTNIK, H. (eds.) 1992. *International migration systems: a global approach*, Oxford: Clarendon Press.
- KUSCHMINDER, K., SIEGEL, M. & MAJIDI, N. 2014. The changing nature of return migration Afghanistan. *Forced Migration Review*, 28-30.
- MALKKI, L. H. 1995. Refugees and Exile: From "Refugee Studies" to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology*, 24, 495-523.

- MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCCI, A., PELLEGRINO, A. & TAYLOR, J. E. 1993. Theories of International Migration: a Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19, 431-466.
- MCAULIFFE, M. 2013. Seeking the views of irregular migrants: decision making, drivers and migration journeys. *Occasional Paper Series*. Department of Immigration and Border Protection, Australian Government.
- MONSUTTI, A. 2004. Cooperation, Remittances and kinship among the Hazaras. *Iranian Studies*, 37, 219-240.
- MONSUTTI, A. 2005. *War and Migration: Social Networks and Economic Strategies of the Hazaras of Afghanistan*, New York, Routledge.
- MONSUTTI, A. 2006. Afghan transnational networks: looking beyond repatriation. Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- MONSUTTI, A. 2007. Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran. *Iranian Studies*, 40.
- PAPADOPOULOU, A., 2008. *Transit Migration: The Missing Link between Emigration and Settlement*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan
- POROS, M. 2008. A social networks approach to migrant mobilization in Southern Europe. *American Behavioral Scientist*, 51, 1611-1626.
- RICHMOND, A. 1988. Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees. *Current Sociology*, 36, 7-25.
- SINGER, A. & MASSEY, D. S. 1998. The Social Process of Undocumented Border Crossing among Mexican Migrants. *International Migration Review*, 32, 561-592.
- SCALETARIS, G. 2009. Refugees and mobility. *Forced Migration Review*, 33, 58-59.
- STIGTER, E. & MONSUTTI, A. 2005. Transnational Networks: recognising a regional reality. Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- SZYTNIIEWSKI, B. & SPIERINGS, B. 2014. Encounters with Otherness: Implications of (Un)familiarity for daily life in borderlands. *Journal of Borderland Studies*, 29, 339-351.
- TIMMERMAN, C., HEYSE, P. & MOL, C. V. 2010. Europe seen from the outside: conceptual and theoretical framework. *Strangeness and Familiarity*. University of Groningen: FORUM.
- TSIANOS, V. & KARAKAYALI, S. 2010. Transnational migration and the emergence of the European border regime: an ethnographic analysis. *European Journal of Social Theory*, 13, 373-387.
- TRIANDAFYLLOU, A. & MAROUKIS, T. 2012. *Migrant Smuggling: irregular migration from Asia and Africa to Europe*, London, Palgrave Macmillan.

9. Παράρτημα Ι- Οργανισμοί που αναφέρονται στη μελέτη

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ/ ΙΔΡΥΜΑ	ΤΡΟΠΟΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
1.	Πρεσβεία Αφγανιστάν στη Βουλγαρία	Γραπτή επικοινωνία	11 & 12 /02/2013
2.	ΜΚΟ Αφγανιστάν	Συνέντευξη μέσω Skype	13/03/2013
3.	Κοινότητα Μεταναστών & Προσφύγων στην Ελλάδα	Συνέντευξη	15/01/2014
4.	Ελληνική Αστυνομία, Διεύθυνση Αλλοδαπών	Συνέντευξη Στατιστικά δεδομένα	05/04/2013 Καθ' όλη τη διάρκεια 2012-2014
5.	Θρησκευτική οργάνωση (Κων/πολη)	Συνέντευξη	26/03/2014
6.	ΜΚΟ (Κων/πολη)	Συνέντευξη	23/03/2014
7.	ΜΚΟ (Κων/πολη)	Συνέντευξη	21/03/2014
8.	Θρησκευτική οργάνωση (Κων/πολη)	Συνέντευξη	20/03/2014

10. Παράρτημα II- Χάρτης Διαδρομών

